

Suksesshistorier om oppfølging etter institusjonsopphold

Hvilken betydning har oppfølging etter institusjonsopphold hatt for ungdom som har flyttet fra institusjon?

Lina Ryder Hauge

Juni 2019

Master i Sosialt arbeid og sosialpedagogikk

Institutt for sosialfag

Universitetet
i Stavanger

Veileder Arvid Lone

MASTERSTUDIUM I SOSIALFAG

MASTERGRADSOPPGAVE

SEMESTER:

Vår 2019

FORFATTER/MASTERKANDIDAT: Lina Ryder Hauge

VEILEDER: Arvid Lone

TITTEL PÅ MASTEROPPGAVE:

Norsk tittel:

Suksesshistorier om oppfølging etter institusjonsopphold.

Hvilken betydning har oppfølging etter institusjonsopphold hatt for ungdom som har flyttet fra institusjon?

EVT. Engelsk tittel:

EMNEORD/STIKKORD:

ettervern, oppfølging, ungdom, barnevern, institusjon, kollektiv

ANTALL SIDER:

STAVANGER 02.06.2019

Lina Ryder Hauge

DATO/ÅR

Kandidatens navn

I forbindelse med elektronisk innlevering, kommer jeg til å reservere meg mot å offentliggjøre mastergradsoppgaven på universitetets nettsider.

1 Forord

Å skrive denne masteroppgaven har vært en krevende, spennende og lærerik prosess. Jeg har gått fra å være frustrert, til å reflektere, til å bli mer bevisst. Ved å bruke tid på en masteroppgave har jeg sett behovet og nødvendigheten for å grave dypere og ikke gi opp for å få mer innsikt. Det er viktig å sette av tid til fornyet kunnskap, slik at vi fagpersoner kan utvikle oss videre. På denne måten kan vi bli bedre i jobben vi gjør for å hjelpe andre. Jobben vi gjør er viktig, men vi må stoppe opp og tenke: hva gjør vi og hvorfor gjør vi slik vi gjør? Denne bevisstheten har gjort at jeg i fremtiden kommer til å stille flere spørsmål ved praksis og rutiner på arbeidsplassen, for å sikre at vi gjør jobben på best mulig måte, med barn og unges beste i hovedfokus. Jeg ser også viktigheten av å sette av tid til å lese ny forskning og holde meg oppdatert, for å kunne videreutvikle meg som barnevernsarbeider.

Det er mange jeg ønsker å takke;

Jeg vil rette en spesiell takk til min veileder for verdifulle innspill om min oppgave. Du har vært utelukkende positiv, og sendt meg i riktig retning når jeg har vært på villspor. Du har vist meg betydningen av å se muligheter fremfor begrensinger i relasjonsarbeid med ungdom.

Tusen takk til Stavanger kommune og barneverntjenesten som ga meg studiepermisjon. Jeg gleder meg til å komme tilbake og dele den kunnskapen jeg har fått. Tusen takk til min gode venninne Marte for gjennomlesing og faglig innspill, og til min søster Monica for korrekturlesing. Tusen takk til Ida og Jorunn for sosialt hygge, diskusjoner, og målrettet jobbing gjennom hele studieløpet. Tusen takk til min ektemann og våre tre små barn som har heiet på meg og som ga meg muligheten til å gå tilbake til skolebenken.

Sist, men ikke minst, tusen takk til mine informanter. Takk for at dere ville dele deres historier med meg. Det ville ikke vært noen oppgave uten dere. Jeg håper dere opplever at jeg har fått frem deres synspunkter på en god måte.

Stavanger, 2. juni 2019

Lina Ryder Hauge

2 Sammendrag

Denne oppgaven har undersøkt ungdommers opplevelser knyttet til oppfølging etter utflytting fra et kollektiv. Det er sosialfaglig relevant å ha kunnskap om ettervern generelt da dette er et barnevernfaglig mandat. Det er også spesielt viktig å ha kunnskap om ungdommers opplevelser av oppfølging da dette kan sikre en bedre tilpasning av ettervern for hver enkelt ungdom.

Studiet har hatt en kvalitativ tilnærming med et fenomenologisk og hermeneutisk vitenskapsteoretisk ståsted. Det har vært gjennomført semi-strukturelle individuelle intervjuer med fem ungdommer i alderen 19-22 år som hadde erfaring med ettervern etter institusjonsopphold. Intervjuene har blitt analysert med en temasentret tilnærming. Empirien har vært forstått ut fra et sosialpedagogisk teorigrunnlag, hvor betydning av relasjoner, omsorgsarbeid og medvirkning ble trukket inn.

Oppfølging har i denne oppgaven vært forstått som en tredelt prosess, med utgangspunkt i en forberedelsesfase, flyttefase og oppfølgingsfase. Målet med disse fasene er at barn og unge blir rustet til å leve selvstendige liv etter utflytting.

De viktigste funnene i studien har vært at ungdommene assosierte oppfølging med den forberedelsen de hadde fått under institusjonsoppholdet. Et annet viktig funn var at kollektivet hadde vært særlig betydningsfullt for dem i etterkant, fordi oppfølging ikke hadde blitt avsluttet etter at de hadde flyttet ut. De fikk hjelp og støtte så lenge de hadde behov for det noe som fremheves som særdeles verdifullt i overgangen til et selvstendig voksenliv.

3 Innholdsfortegnelse

1	Forord	2
2	Sammendrag.....	3
3	Innholdsfortegnelse.....	4
4	Innledning	7
4.1	Presentasjon av tema og problemstilling	7
4.2	Tidligere forskning på feltet	9
4.3	Studiens formål	13
4.4	Begrepsavklaringer	13
5	Teori.....	15
5.1	Sosialpedagogisk perspektiv	15
5.2	Relasjons – og omsorgsarbeid	16
5.3	Medvirkning	18
5.4	Perspektiver på ettervern	18
5.4.1	Forberedelsesfasen	19
5.4.2	Flyttefasen.....	19
5.4.3	Oppfølgingsfasen.....	20
5.5	Behandling av barn og unge på institusjoner.....	20
5.5.1	Behandlingskollektiv	21
6	Metode	23
6.1	Kvalitativ metode	23
6.2	Fenomenologi og hermeneutikk	23
6.3	Egen bakgrunn	25
6.4	Forskningsdesign	25
6.4.1	Kvalitative intervjuer	25
6.4.2	Utvalg og rekrutteringsstrategi	26

6.4.3	Datainnsamling.....	27
7	Analyse	30
7.1.1	Validitet og reliabilitet.....	31
7.1.2	Etiske refleksjoner	31
8	Analyse og presentasjon av funn	33
8.1	Forberedelse.....	33
8.1.1	Ungdommenes erfaringer med å ha flytte ut fra tidligere	33
8.1.2	Hva trenger ungdommene hjelp til for å være rustet til selvstendige liv?	36
8.1.3	Relasjon til de ansatte på kollektivet	39
8.1.4	Utfordringer knyttet til rus.....	41
8.1.5	Møter	43
8.1.6	Kontakt med NAV	44
8.1.7	Kontakt med familie	44
8.2	Flytting	46
8.2.1	Oppfølging under flytteprosessen.....	46
8.3	Etter utflytting.	47
8.3.1	Status skole og jobb	47
8.3.2	Kontakt med familie etter utflytting	48
8.3.3	Hjelp og støtte fra NAV etter utflytting.....	49
8.3.4	Erfaringer med rus etter utflytting.....	50
8.3.5	Oppfølging fra institusjonen etter utflytting.....	50
8.3.6	Hjelp og støtte til tidligere ungdommer.....	54
8.3.7	Kollektivets betydning for ungdommen.....	56
8.4	Oppsummering	57
9	Drøfting	58
9.1	Å gjøre ungdommen i stand til å klare seg selv.....	58
9.2	Viktigheten av relasjoner, omsorg og kjærlighet	60
9.3	Hjelp til å komme ut av rusmisbruk.....	61
9.4	Møter, kontakt med NAV og hjelp til å finne bolig	63
9.5	Kontakt med familie	64
9.6	Kollektivets støtte og betydning – også etter utflytting	65
9.7	Konklusjon.....	67

9.8	Studiens implikasjoner for praksisfeltet	69
10	Referanseliste	70
	<i>Vedlegg</i>	
<i>A</i>	<i>Informasjonsskriv</i>	
<i>B</i>	<i>Samtykkeerklæring</i>	
<i>C</i>	<i>Intervjuguide</i>	
<i>D</i>	<i>NSD sin vurdering</i>	

4 Innledning

4.1 Presentasjon av tema og problemstilling

Denne oppgaven studerer hvilken type oppfølging barn og unge får etter utflytting fra institusjon. Det har i den siste tiden vært mye fokus i media og diskusjoner blant ulike instanser på hvordan man kan sikre et godt ettervern for barn og unge (Rød, 2018; Oterholm, 2018; Odland, 2018).

Politisk sett har organisasjonen landsforeningen for barnevernsbarn hatt stor innflytelse i måten de har argumentert i forbindelse med rettigheter for barn og unge i ettervernstiltak (Storø, 2015, s. 18). Landsforeningen for barnevernsbarn og Fellesorganisasjonen har i samarbeid hatt kampanjen #takkmamma #takkpappa gående i 2018. I forbindelse med regjeringens arbeid med ny barnevernlov, ønsker de to organisasjonene at barnevernsbarn får rett til ettervern til og med fylte 25 år (Fellesorganisasjonen, 2018). Dette engasjementet har bidratt til at regjeringen vil foreslå i høringsnotat til ny barnevernslov å heve retten til ettervern fra 23 år til 25 år (Barne- og familiedepartementet, 2018).

Overgangen for barn og unge som har vært plassert i en barnevernsinstitusjon til en selvstendig tilværelse har fått økt oppmerksomhet i mange land (Storø, 2017, s. 770). Flere har konkludert med at det er behov for mer forskning om ettervern (Storø, 2015; Storø, 2017; Glynn & Mayock, 2019). Det har blitt vektlagt som viktig å undersøke hva de unge selv har erfart og mener er viktig i denne debatten (Storø, 2015, s. 18).

I forbindelse med ettervern i Norge har man tidligere vært opptatt av kontroll, før synet vendte seg mot at hvert enkelt barn og unge trenger støtte og hjelp ut ifra deres interesser. I de siste årene har det vært økt fokus på barn og unges rettigheter (Storø, 2015, s. 5). Fellesorganisasjonen har utarbeidet en kunnskapsoppsummering hvor en del begrensinger ved ettervernsarbeid for barn og unge i barnevernet blir trukket frem. Det er blant annet tvilsomt at alle som trenger det, får tilbud om ettervern. Det er også grunn til å tro at det ikke er tilstrekkelig individuelt tilpasset. Det stilles også spørsmål ved om tiltak blir avsluttet for tidlig eller om det tilrettelegges for medvirkning (Backe-Hansen, 2018).

Barne-, ungdoms- og familieetaten (Bufetat) har utarbeidet et standardisert forløp for å vise hvordan de ønsker at barn og unge skal medvirke og ivaretas under og etter plassering på en omsorgsinstitusjon. Den viser at det er omlag ti ganger så stor risiko for at ungdom på barnevernsinstitusjoner som får psykiske lidelser sammenlignet med andre barn og unge. Det har blitt avdekket forbedringsbehov når det kommer til kartlegging, brukervedvirkning og samarbeid. Det er fra Bufetat et ønske om å sikre tettere og mer forpliktende samarbeid og ansvarsfordeling mellom kommune, Bufetat, skole og psykisk helse. Bedre kartlegging vil skape forutsigbarhet og forståelse for hva som skal til for å skape endring og sikre at barn og unge får den hjelpen de har behov for. Man ønsker at institusjoner tidlig i prosessen har oppmerksomheten rettet mot overgangen til selvstendig liv etter et institusjonsopphold. Dette kan føre til at overgangen blir vellykket og ettervernet oppleves som godt (Barne-, ungdoms- og familieetaten, u.d.).

Når barn og unge ikke kan bo hjemme på grunn av omfattende og vedvarende rusmisbruk og atferdsproblemer kan Fylkesnemnda treffe et vedtak om plassering i fosterhjem eller institusjon i henhold til Lov om barneverntjenester § 4-24 (Barnevernloven, 1992, §4-24). Tiltak utover fylte 18 år kan kun opprettholdes dersom ungdommen samtykker til det. Alle typer tiltak kan videreføres, men institusjonsplassering kan i utgangspunktet ikke opprettholdes utover fylte 20 år (Barnevernloven, 1992, §9-4). Barneverntjenesten skal også i god tid før fylte 18 år utarbeide en plan for fremtiden. Dersom ungdommen ikke ønsker tiltak anbefaler loven at kommunen tar kontakt med ungdommen innen ett år for å høre om ungdommen har ombestemt seg (Barne- og familiedepartementet, 2019).

Ungdommer som har vært under barneverntjenestens omsorg kan ha et mer sårbart nettverk enn andre ungdommer. Målsettingen med ettervern i loven er at ungdom som har vært under barneverntjenesten sin omsorg også skal få oppfølging i en vanskelig overgangsfase til en selvstendig voksentilværelse. Loven gir barneverntjenesten ansvar for å sørge for at ungdommen blir kjent med hva som kreves i overgangen, og gir ungdommen informasjon om hvem som kan gi denne oppfølgingen. Det er mange utfordringer for ungdom i dagens samfunn, og målet er at ungdommen etter hvert skal kunne klare seg på egen hånd og at tiltak skal oppfordre til slik utvikling. Hjelpetiltak er ikke uttømmende, og barneverntjenesten har anledning til å være kreativ. Noen ungdommer trenger å vite at noen er der i tilfelle de trenger støtte, andre vil trenge mer oppfølging. Dersom ungdommen har behov for kontakt med andre instanser, bør

barneverntjenesten samarbeide for å koordinere tiltak. Fra 1. januar 2010 har barneverntjenesten § 3-2 a. plikt til å utarbeide en individuell plan for de som har behov for langvarige og koordinerte tiltak eller tjenester. Dette er en viktig formalisering av samarbeidet mellom barneverntjenesten og andre involverte instanser til å fordele ansvaret på en god og hensiktsmessig måte (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2011, ss. 2-4).

Denne oppgaven vil undersøke ungdommers egne opplevelser knyttet til barnevernets oppfølging ved utflytting fra institusjon med følgende problemstilling:

Hvilken betydning har oppfølging etter institusjonsopphold hatt for ungdom som har flyttet fra institusjon?

4.2 Tidligere forskning på feltet

Denne oppgaven vil være et kunnskapsbidrag inn i et felt med allerede eksisterende kunnskap. I det følgende vil det redegjøres for noe av den tilgrensende relevante forskningen omhandlende ettervern og oppfølging for å gi leser en kontekstinnføring og kunnskapsstatus.

I rapporten «Understanding the lives of care-experienced young people in Denmark, England and Norway» er tilgjengelig nasjonal data og relevant litteratur om ungdom som forlater omsorg i disse tre landene gjennomgått. Rapporten ønsker å forstå ulike og komplekse erfaringer og utfall barn og unge fra barnevernet har i overgangen fra en omsorgsplassering. Den internasjonale litteraturen fremhever en økt risiko for barn og unge fra barnevernet i forhold til en rekke faktorer, inkludert fysisk og psykisk helse, sikkerhet og boliger, samt utdanning og sysselsetting. I de tre landene i undersøkelsen er det fremhevet bekymringer rundt utdanningsnivå for barn og unge som har vært under omsorg i forhold til resten av befolkningen (Boddy, Lausten, Backe-Hansen, & Gundersen, 2019, s. 5).

Forskning fra Storbritannia fremhever at ungdom som forlater omsorgsinstitusjoner står ovenfor en rekke utfordringer. De oppnår ofte dårligere resultater i skole og arbeidsliv og de får utilstrekkelige emosjonell støtte fra fagfolk (Adley & Kina, 2017, s. 97). Rapporten

konkluderer blant annet med at alle barn og unge er ulike, og trenger individuell hjelp. Forskerne fant at ungdommene hadde store problemer med tillit, skam, å be om hjelp, og opplevde at sosialarbeideren ikke klarte å ivareta dem. Et viktig budskap fra informantene var at det er farlig å anta at en ungdom har det bra bare fordi du ikke hører fra dem (Adley & Kina, 2017, s. 104). Tilsvarende funn støttes fra en fersk forskningsartikkel, hvor 16 ungdommer fra Irland ble intervjuet. Her fant man at det er viktig at barn og unge deltar i prosessen før, under og etter en omsorgsplassering. Artikkelen hevder at det finnes masse forskning om hvordan unge har det mens de bor på institusjon, men mindre fokus på barn og unges erfaringer når de skal flytte ut og klare seg selv. Særlig med tanke på hvordan de selv opplever at de har medvirket i den prosessen. I artikkelen kan man lese at det er store variasjoner i erfaring og opplevelser i overgangen til selvstendig tilværelse (Glynn & Mayock, 2019, s. 80). Funnene viser hvor kompleks denne prosessen kan være, og at det var ulike faktorer som avgjorde kvaliteten på ettervernet. Det innebar hva behov de opplevde var viktig når de skulle flytte, deres ønsker og forventninger til ettervernet, og tidligere erfaringer. Hvordan de opplevde at de fikk mulighet til å medvirke, samt relasjonene til kontaktpersonen var også avgjørende (Glynn & Mayock, 2019, s. 90).

Ser man på nasjonal forskning kan man lese om tilsvarende funn. I Fellesorganisasjonens kunnskapsoppsummering «Ettervern: Barnevernets siste mulighet til å hjelpe», er unge voksne intervjuet om sin erfaring med ettervern. De rapporterer om at de har behov for ulik støtte i forbindelse med ettervern. De beskriver behov for sosial-, økonomisk-, emosjonell- og praktisk støtte. De har også behov for støtte til å komme seg i utdanning og/eller arbeid. I forbindelse med skolegang viser statistikken at svært få barn og unge med barnevernserfaring fullfører videregående opplæring. En relasjon til en kontaktperson som de kan stole på blir også trukket frem som viktig. De vektlegger også behovet for å bli tatt på alvor og at deres synspunkter skal bli hørt (Backe-Hansen, 2018).

Denne opplevelsen støttes også i boken «barnas barnevern» som er skrevet av syv ungdommer med erfaring fra barnevernet og syv barnevernledere. Ungdommene som har bidratt til denne boken sier at når de går ut av barnevernet, trenger de å beholde kontakten med noen som bryr seg og kan følge dem videre inn i voksenlivet (Toresen & Steinrem, 2018, s. 172). Ungdommene legger vekt på at det er viktig å starte oppfølging i god tid før 18-årsdagen. Siden det er barnevernet som har hovedansvaret for oppfølging og koordinering, ønsker ungdommen at de blir spurt om hvilken voksenperson som skal

følge opp ungdommen. Det blir også foreslått at kontaktperson regelmessig spør ungdommen om hva som er bra og hva som kan gjøres bedre i forbindelse med oppfølgingen (Toresen & Steinrem, 2018, s. 174).

Jan Storøs hovedoppgave fra 2005, «*Å gå over brennende bruer*» er en kvalitativ studie av åtte barnevern ungdommers overgang til en selvstendig tilværelse (Storø, 2005, s. 1). Resultatene viste at de ungdommene som hadde hatt god tilgang til støtte hadde klart seg bra gjennom denne overgangen. Dette gjaldt flertallet av informantene. Det viktigste de unge trakk frem var å få bekreftelse og bli oppmuntret i sin søken etter den selvstendige tilværelsen. Det var også viktig at de ikke ble skjøvet vekk selv om de ikke alltid gjorde det de voksne mente var best. Ut ifra resultatene var det størst behov for hjelp og støtte før ungdommene hadde gått inn i nye velfungerende relasjoner. Det er derfor viktig at støtteapparatet følger opp de unge i denne overgangen og hjelper dem å danne grunnlaget for nye kontakter og nettverk (Storø, 2005, s. 118).

I en forskningsrapport fra 2018 ble behandling av ungdommer med behandlingsmodellen MultifunC på barnevernsinstitusjoner undersøkt. 151 ungdommer deltok i studien. (Fossum, Babaii, & Handegård, 2018, s. 4). Ungdommene som var rekruttert til studien var ungdom med atferdsproblemer som i hovedsak var ledsaget av en alvorlig bekymring rundt rus. (Fossum et al., 2018, s. 40). Et av hovedfunnene i denne rapporten er at behandling i institusjoner må styrkes med tanke på å redusere rusmiddelbruk, redusere kriminalitet og ved å styrke ungdommenes deltakelse i skolegang (Fossum et al., 2018, s. 5). Studien viste at det var stor forskjell på hvor lenge ungdommene hadde vært plassert på institusjon. Ett år etter inntak bodde 17 ungdommer fortsatt på MultifunC sammenlignet med 42 ungdommer som fortsatt bodde på andre barnevernsinstitusjoner (Fossum et al., 2018, s. 41). Gjennomsnittet på behandlingsdøgn på MultifunC var 275, i motsetning til 425 døgn på de andre institusjonene. Rapporten viser at MultifunC institusjonene hadde lykket med å tilbakeføre 74% av ungdommene etter inntak og behandlingstiden var mye kortere enn på de andre barneverninstitusjonene. Rapporten konkluderer med at det er gunstig med kortere institusjonsopphold når det er mulig. I MultifunC er det et klart definert mål at ungdommen skal tilbakeføres til hjemmet etter et kort opphold (Fossum et al., 2018, ss. 60-63). Rapporten gjør oss oppmerksom på at de ikke hadde kunnskap om planlagt behandlingstid eller om det var tenkt at ungdommen skulle flytte tilbake til familien sin etter oppholdet på de andre barnevernsinstitusjonene.

Et av funnene fra studien viste at bruk av rusmidler forekom hyppig blant ungdommene før, under og etter plassering (Fossum et al., 2018, ss. 43-44). To år etter inntak brukte ca. 50% av ungdommene hasj ukentlig eller oftere. Rapporten viste at relativt få ungdommer hadde påbegynt eller fullført en videregående utdanning. Det var svært få forskjeller mellom de som benyttet MultifunC sammenlignet med andre barnevernsinstitusjoner på områdene rus, kriminalitet og utdanning, og at behandlingseffekten var lik (Fossum et al., 2018, ss. 55-60).

Målsettingen i NOVAs rapport (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring) nr. 12 fra 2017 var å fremskaffe kunnskap som kunne bidra til å videreutvikle faglig kompetanse i barnevernsinstitusjoner. Studien handler om medvirkning, ivaretagelse av barn og unges helse, betydningen av bo-sammensetning og kontinuitet. Det viste seg at forskerne i denne rapporten fant lite litteratur om disse temaene og mente at det var behov for videre forskning (Backe-Hansen, Løvgren, Neumann, & Storø, 2017, s. 7). En viktig konklusjon var at medvirkning ikke kun er å forholde seg til formelle krav og rettigheter, men at medvirkning inngår som en integrert del av institusjonens dagligliv. Det som viste seg å være like viktig var at beboerne følte seg trygge der, at de opplevde at institusjonen var et godt sted å være og at de hadde gode relasjoner til de ansatte (Backe-Hansen et al., 2017, s. 64). Man kan lett tenke seg at barn og unges opplevelse av trygghet og relasjoner i institusjonen også vil påvirke deres opplevelse av ettervern og oppfølging etter utflytting. Men er det slik? Før funnene i denne oppgaven blir presentert vil det være nødvendig med et teoretisk rammeverk og presentasjon av metode.

4.3 Studiens formål

Det er sosialfaglig relevant å ha kunnskap om ettervern. Mange hjelpere vil i sine arbeidshverdager møte mennesker som er i, eller har vært under ettervern. Som tidligere nevnt er det påpekt et behov for mer kunnskap om ungdommers egen opplevelse av ettervern. En slik kunnskap kan føre til økt forståelse for deres opplevelser og om mulig en bedre tilpasning av ettervern, til gode for den enkelte ungdom. Formålet med denne studien er å bidra med innsikt med utgangspunkt i hvordan fem ungdommer har erfart ettervern eller oppfølging etter institusjonsopphold. Deres erfaringer kan knyttet opp mot tilsvarende forskningsprosjekt gi et lite bidrag med fornyet kunnskap til feltet. Hvilke positive tilbakemeldinger har de å gi oss hjelpere, slik at vi kan forsøke å gjøre mer av det de beskriver som fungerer? Det er et mål at oppgaven kan bidra til styrket oppfølgingen til disse unge voksne på vei til sin selvstendige tilværelse ved gi ungdommer en stemme inn i debatten, samt sette fokus på ettervern og oppfølging av denne gruppen.

4.4 Begrepsavklaringer

Det vil være nødvendig å avklare hva som legges i innholdet av sentrale begreper benyttet i oppgaven:

Ettervern: Begrepet ettervern kan handle om mye forskjellig (oppfølging etter fengsel, psykiatri m.m). Ettervern i barnevernloven §1-3 gjelder for barn og unge mellom 18-23 år og alle typer hjelpetiltak etter barnevernloven kan opprettholdes (Bendiksen & Haugli, 2018, s. 180). I denne oppgaven menes ettervern som oppfølging av ungdom i alderen 18-23 år som flytter ut av institusjon. Jeg velger å benytte Storøs definisjon som gjelder ettervernsinnsats for barn og unge i barnevernsinstitusjoner og fosterhjem: «Forberedende og støttende arbeid med unge voksne (16-22 år) som flytter fra et opphold i institusjon eller fosterhjem til en selvstendig voksentilværelse med tanke på at de skal gjøres i stand til å klare seg selv.» (Storø, 2001, s. 24). For en variasjon i språket benytter jeg meg av både ettervern og oppfølging, med dette menes det samme.

Ungdom/barn og unge/informanter: Informantene i min studie var alle over myndighetsalder, og er unge voksne. Men fordi de selv brukte ungdom i sine beskrivelser, har jeg valgt å bruke det når jeg beskriver dem i oppgaven. For å tydeliggjøre enkelte steder hvem jeg beskriver, vil jeg bruke informanter. Når jeg snakker om andre ungdom generelt, vil jeg bruke barn og unge eller de unge for å lettere skille hvem jeg beskriver.

Kollektiv/institusjon: For å skille på når ungdommen snakker om kollektivet de har bodd på, og andre plasseringssteder, så bruker jeg konsekvent kollektivet. Institusjon blir benyttet når det blir beskrevet andre institusjoner og plasseringssteder generelt. Kollektivet har ulike avdelinger, men i oppgaven bruker jeg hovedsakelig kollektivet, da det til tider var uklart hvilken avdeling de snakket om, og fordi det ikke har så stor betydning for oppgavens budskap.

5 Teori

I dette kapittelet vil jeg presentere teoretiske perspektiver og sentrale begreper som er viktige for studien og som senere vil bli benyttet som bakteppe for drøftingen. Jeg begynner med et sosialpedagogisk bakteppe, som danner grunnlag for videre presenterte teorier. Jeg vil redegjøre for betydningen av relasjoner, omsorgsarbeid og medvirkning. Jeg vil siden redegjøre for ulike perspektiver på ettervern før jeg til sist kort presenterer behandling av ungdom i institusjon med spesielt fokus på behandlingskollektiver, da informantene i denne oppgaven har erfaring fra slike typer institusjoner.

5.1 Sosialpedagogisk perspektiv

Sosialpedagogikkens overordnede mål kan defineres som å fremme gode lærings-, utviklings- og livsvilkår for barn og unge som møter på utfordringer i samfunnet (Mathiesen, 2008, s. 33). Sosialpedagogikk er en forståelse som retter den praktiske innsatsen inn mot å hjelpe mennesker som har behov for hjelp til å inkluderes og integreres i et felleskap (Storø, 2012, s. 22). I sosialpedagogikken forstår man dannelsen av mennesket i en samfunnsmessig kontekst, hvor mennesket og samfunnet gjensidig påvirker hverandre (Mathiesen, 2008, s. 10). For å nyansere begrepet sosialpedagogikk kan sosialisering forbindes med dannelses, mens pedagogikk kan forbindes med utdanning og oppdragelse (Mathiesen, 2008, s. 28).

Det er ulike forståelser av sosialpedagogikk, men i Norge og flere andre europeiske land omtales sosialpedagogikk ofte som teorier om arbeid med barn og unge. Etterhvert har det vært fokusert mer på problemer i oppdragelsen av barn og ungdomsarbeid. Det er mange som har bidratt til å definere, omdefinere og utvikle praksisbegrepet sosialpedagogikk (Mathiesen, 2008, ss. 11-12).

Dannelsesprosessen kan forstås som å oppdra mennesker til å ville være et medlem av samfunnet, og å oppdra mennesker til å ønske å være med å forbedre samfunnet. I denne sammenheng innebærer det en tanke om at *å ville* henger sammen med å oppdra et menneske til et selvbevisst og selvbestemmende individ som ønsket å bidra i et felleskap (Mathiesen, 2008, s. 75). Sosialisering handler om en overgang fra å være et biologisk

vesen til et sosialt vesen. I sosialiseringprosessen blir et menneske et menneske gjennom å lære seg kulturens normer og regler (Mathiesen, 2008, s. 39).

5.2 Relasjons – og omsorgsarbeid

I barneverns- og institusjonsarbeid er relasjons- og omsorgsarbeid helt sentralt i arbeidet (Skårderud & Sommerfeldt, 2013, s. 45). En god relasjon mellom hjelper og den som har behov for hjelp er avgjørende for resultat av behandlingen. Carl Rogers forbindes med humanistisk psykologi og legger vekt på at forandring skapes gjennom at hjelper genuint lever seg inn i andres utfordringer, og møter dem med ubetinget respekt og varme (Eide & Eide, 2004, ss. 124-125). Tilknytningsteori tar utgangspunkt i å ha trygge og sterke bånd til andre betydningsfulle personer, og brudd på disse vil kunne forårsake psykiske vanskeligheter. Hjelperen kan i slike situasjoner legge til rette for å danne nye positive relasjoner (Eide & Eide, 2004, s. 129).

Vi kan forstå relasjoner og omsorg med et sosiologisk blikk, mennesker påvirker hverandre, og forståelsen av oss selv (Olsvold, Neumann, & Thagaard, 2016, s. 11). Omsorg kan forstås som et sosialt konstruert begrep, hvor omsorg skapes gjennom ulike sosiale prosesser. Det vil si at ulike deltakere i omsorgsfeltet vil forstå, definere og utføre omsorg ulikt (Olsvold et al., 2016, s. 13). Innenfor en humanistisk- etisk tradisjon blir omsorg sett på som et behov som alle har knyttet til sårbarhet, avhengighet og dødelighet, som forplikter ansvar, nærhet og innlevelse. Omsorg er ikke bare praktiske gjøremål eller en bestilling, men en tillitsfull relasjon mellom den som gir omsorg og den som mottar omsorg. Det forventes at denne samhandlingen kjennetegnes av omtenkstomt og følelsesmessig engasjement (Olsvold et al., 2016, ss. 17-18).

Barn og unge i kontakt med barnevernet forstås ofte som sårbare barn og unge. Det er en gruppe som ofte karakteriseres som noe svakt og skjørt (Halvorsen, 2012, s. 82). At barn og unge er sårbare kan vanskeliggjøre relasjonsarbeid (Skårderud & Sommerfeldt, 2013, s. 17). For å kunne gi god omsorg til barn og unge på institusjon, forutsetter det ofte at det er etablert en god relasjon til den ansatte (Halvorsen, 2012, s. 202). Ved hjelp av relasjoner får ungdommer hjelp av de ansatte til å organisere hverdagen, lage mat eller lære dem praktiske og sosiale ferdigheter. Den terapeutiske delen handler om å utvikle og forandre. Ungdommer er plassert på institusjon av ulike og komplekse grunner, og har

behov for individuell behandling. Gjennom relasjonsbehandling på institusjon kan ungdommen snakke om sine problemer med en eller flere ansatte, som gjør det mulig å utvikle nye mer positive perspektiver (Skårderud & Sommerfeldt, 2013, s. 30).

Det å yte omsorg er en viktig og sentral oppgave for miljøarbeidere på institusjoner. Det er vanskelig å gi en oppskrift på hva som vil fungere som gode omsorgshandlinger. Selv om miljøarbeideren har til hensikt å gi god omsorg, så er det ikke sikkert at ungdommen opplever å ha blitt godt ivaretatt. Miljøarbeidere er forskjellige og har ulike egenskaper som påvirker hvordan de gir omsorg. De fleste barn og unge som plasseres på institusjon, har opplevd situasjoner som har gjort dem redde, triste eller forvirret. De har ekstra stort behov for å bli ivaretatt av personer de har en tillit og en god relasjon til. En viktig faktor vil være at den ansatte er oppriktig og lyttende når de unge forteller om sine vonde opplevelser (Halvorsen, 2012, s. 201).

Når barn og unge plasseres i institusjon er det miljøarbeidere/terapeuter som har ansvar for at omsorgsutøvelsen er god. Kvaliteten i omsorgen kan variere fra miljøterapeutisk behandling til at det kun snakkes om hus, mat og klær. På institusjon bruker man ofte begrepet miljøterapi som kan forbindes med behandling og miljøarbeid som kan knyttes opp til omsorg. Miljøterapi og miljøarbeid har ingen klare skiller, men overlapper gjerne hverandre. På institusjoner i Norge blir det ikke brukt en enkel behandlingsteori, men gjerne flere teorier og perspektiver. Det begrunnes med at barn og unge har svært ulike og sammensatte vanskeligheter som må møtes med ulik og gjennomtenkt praksis (Storø, 2016, ss. 170-176).

Kjærlighet er et begrep som nå blir trukket inn formålsparagrafen i barnevernsloven og som kan relateres til omsorgsbegrepet. Det er nå vektlagt at de som jobber med barn, unge og deres familier skal møte dem med trygghet, kjærlighet og forståelse (Barnevernloven, 1992, §1-1). Kjærlighet har vært gjenstand for diskusjon, blant annet i hvilken grad sosialarbeideren skal involvere seg følelsesmessig. Nestekjærlighet blir trukket frem og beskriver kjærlighet som noe man velger å gi til andre fordi det er verdifullt i seg selv (Thrana, 2018, s. 230). Storø (2016, s. 180) problematiserer at dersom kjærlighet skal styre det profesjonelle arbeidet, så er det en risiko for at den ansattes, kanskje ubearbejdede følelsesliv, kan forstyrre eller ødelegge behandlingen. Det kan også være at de barn og unge som er på institusjon ikke har behov eller ønske om å bli møtt med

kjærlighet. Dette fører oss over i neste tema, medvirkning, i hvilken grad skal ungdommene selv definere hva de har behov for?

5.3 Medvirkning

Ifølge Lov om barneverntjenester (1992) §1-6 har barnet rett til å medvirke vedrørende alle forhold som påvirker dem, ut fra alder og modenhet. Det betyr at barnet skal ha tilstrekkelig og tilpasset informasjon, og få mulighet til å gi uttrykk for sine synspunkter. For å videre ivareta medvirkning skal barnet få anledning til å ta med seg en person de har tillit til. Barne-, -ungdoms- og familiedirektoratet (2017a) legger vekt på at institusjoner skal sørge for at ungdom har en avgjørende medvirkning og innflytelse på egen hverdag. Dette vil kunne gi ungdommen en opplevelse av trygghet, forutsigbarhet og kontroll. Institusjonen skal sørge for å ha gode rutiner som sikrer og dokumenterer hvordan barn og unge har medvirket. En forutsetning for medvirkning er at de unge får jevnlig og gjentakende informasjon, samtidig som de ansatte sørger for at denne informasjonen er mottatt og forstått.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (2017a) gir verdifulle innspill til institusjonen om å dra nytte av de unges ressurser og meninger for å kunne forbedre og utvikle for eksempel rutiner, gjøremål og fritidsaktiviteter. Medvirkning kan man også tenke vil være viktig i prosessen med ettervern, da ungdom i ettervern kan ha ulike behov. Noen vil ha behov for tett oppfølging mens andre trenger å vite hvem og hvor de kan søke om støtte, hjelp eller råd når de trenger det (Storø, 2001, s. 21). Dette fører oss over til perspektiver på ettervern.

5.4 Perspektiver på ettervern

Å flytte fra en omsorgsinstitusjon til en selvstendig tilværelse kan også ses på som overgang fra å være ungdom på vei inn i voksenlivet. Når andre ungdommer flytter fra sine foreldre vil de som regel ha mulighet til å komme hjem til foreldrene igjen. De forsvinner ikke ut at livene, men de er vanligvis tilstede på ulike måter. For barn og unge i institusjonsplasseringer er det ofte begrenset mulighet til å dra tilbake og bruddet med institusjonen innebærer at de nære relasjonene til de ansatte kanskje forsvinner ut av nettverket deres (Storø, 2018, s. 107). Ettervern i denne sammenhengen blir beskrevet som utgangen fra barnevernsinstitusjon. Storø beskriver hvordan utgangsperspektivet kan

hjelpe oss forstå hvordan vi best mulig kan hjelpe de som skal gå fra institusjonsplassering til en selvstendig tilværelse (Storø, 2001, s. 20).

Ifølge Storø (2001) kan man forstå utgangsperspektivet som en tredelt prosess. Den omhandler både forberedelse, flytting og oppfølging. Forståelsen som ligger til grunn er at arbeidet med barn og unge som skal ut i det selvstendige liv etter et barnevernstiltak ikke starter den dagen de flytter fra institusjonen, men at det er nødvendig å starte planlegging og forberedelser tidlig (Storø, 2001, s. 24). Jeg vil nedenfor redegjøre for de ulike fasene. Disse er også benyttet som utgangspunkt for utformingen av intervjuguiden, analysen og drøftingen.

5.4.1 Forberedelsesfasen

Forberedelsesfasen presenteres som den første fasen som varer gjennom hele institusjonsoppholdet og helt frem til flyttedagen. Arbeidet i denne fasen handler om å gjøre ungdommen i stand til å møte det selvstendige livet i samfunnet (Storø, 2001, s. 24). Når en ungdom flytter for seg selv etter et institusjonsopphold, er planlegging og forberedelse i forkant viktig. En del av forberedelsesfasen er å være moden nok til å kunne ta ansvar for seg selv etter eget ønske og vilje. De voksne på institusjonen vil i denne perioden forsøke å motivere ungdommen til å ta imot hjelp, mens ungdommen kan forsøke å motarbeide dette. Her er det viktig at de voksne ikke gir seg. Etterhvert vil ungdommen opponere mindre med de voksne i noen situasjoner. Her er det muligheter for gode samtaler der ungdommen oppriktig interesserer seg. Det er i denne dagligdagse dialogen endringsarbeidet i stor grad foregår. Institusjonen bør tilrettelegge for en struktur der forventninger og krav tilpasses hver enkelt ungdom. Mot slutten av oppholdet bør strukturen vær mer lik en «normal» struktur slik de vil møte i samfunnet. Det bør fokuseres på å lære dem holdninger og ferdigheter som vil være nyttige i det selvstendige livet (Storø, 2001, ss. 99-100).

5.4.2 Flyttefasen

Flytting er neste fase som kan være gjenstand for mestring og muligheter eller kriser og utfordringer. I flyttefasen er det viktig at ungdommen føler seg klar og er positiv til prosessen når flyttedagen kommer. De som er godt forberedt vil forbinde denne fasen med en følelse av frihet men også uro for hva denne fasen med selvstendighet innebærer.

I denne perioden skal ungdommen finne sin plass som mer ansvarlig for seg selv, og uavhengig av andre. Det vil også være nødvendig å mestre en del praktiske egenskaper. Dersom ungdommen ikke føler seg klar for denne fasen er det en risiko for at flyttingen forbindes med frykt og ensomhet (Storø, 2001, s. 125).

5.4.3 Oppfølgingsfasen

I oppfølgingsfasen er det viktig at ungdommen oppfordres og får anledning til å klare seg selv, samtidig som de skal oppleve å få støtte av et velfungerende nettverk, og ha mulighet til å komme tilbake dersom de har behov for det (Storø, 2001, s. 25). En av de viktigste punktene i oppfølgingen er at den unge har en visshet om hvor de kan gå dersom det er behov for støtte og hjelp. I dette ligger det en forventning om at det skal være noen lett tilgjengelig for å kunne slå av en prat eller for å be om hjelp eller råd. Det er også viktig at det er noen som tar kontakt så ungdommen ikke får en opplevelse av å være glemt. Barnevernsinstitusjoner bør ha et faglig program som er enkelt å forstå, og lett å ta i bruk for miljøarbeidere. Det oppfordres til at institusjoner bør skaffe seg økonomisk støtte slik at det er mulighet til å opprettholde videre oppfølging. Ungdom som flytter fra institusjon opplever ofte at de får tilbud om å kunne komme tilbake for å søke hjelp og støtte, men som opplever at de ansatte ikke er tilgjengelige. Dette kan skyldes at institusjonen får nye ungdommer som flytter inn, og at oppmerksomheten og arbeidsoppgavene må prioritere å ivareta dem (Storø, 2001, s. 165).

Før teorikapittelet avsluttes er det nødvendig å redegjøre litt for behandling av ungdom ved institusjoner i Norge, med særlig fokus på behandlingskollektiver.

5.5 Behandling av barn og unge på institusjoner

Når ungdom skal behandles på institusjon samarbeider Bufetat og kommunene om å finne et passende tilbud til hver enkelt. Fagpersoner med barnevernfaglig kompetanse foretar en grundig vurdering før de foreslår de institusjonene de mener er best egnet til å ivareta ungdommens utfordringer. På institusjoner deltar ungdommen i dagliglivet på institusjonen som ofte innebærer at de går på vanlig skole og fritidsaktiviteter. Det finnes mange ulike institusjoner i Norge hvor de fleste barn og unge har kontakt og samvær med familien sin (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2017b).

Tidligere var det vanlig at institusjoner baserte sin virksomhet på kun en faglig teori. Institusjonene valgte ulike teorier med ulike problemforklaringer og metodiske oppskrifter. Etterhvert ble det mer vanlig for institusjonene å benytte seg av flere teorier. Flere forskere kom på banene og mente at profesjonelt miljøarbeid måtte være basert på forskning. I fagmiljøene har det i flere år vært diskutert problematiske sider ved å plassere barn og unge på institusjon. De siste årene har det imidlertid vært fokus på de kvalitetene institusjoner representerer, og hvordan ungdommene profiterer og nyttiggjør seg et opphold på institusjon. Fordelene som blir presentert er at institusjoner kan ha større toleranse ovenfor avvikende atferd. Det er flere ansatte som deler på å håndtere mange utfordrende situasjoner. Siden det er viktig at ungdommen får etablert gode relasjoner er det et mangfold av ansatte med ulike egenskaper og ulike personligheter som gir ungdommen større muligheter til å finne en de liker (Halvorsen, 2012, ss. 11-14).

5.5.1 Behandlingskollektiv

Kollektiver i Norge har vist gode resultater i rehabilitering av unge rusmisbrukere. I Norge er det i dag et stort antall kollektiver, og de varierer noe i behandlingsmodeller. Disse kollektivene er ofte lokalisert i landlige områder, hvor de som jobber der også bor der, gjerne sammen med familien sin. De ansatte kaller seg bevisst for ledere ikke terapeuter, og ungdommene for elever, ikke pasient eller klient. De deler derfor hverdagslivene sammen med dem. De jobber vanligvis 6 uker, med 2 uker fri. Fordi dette også er deres primære bosted, forlater de ansatte ikke nødvendigvis institusjonen, men de tar pause fra møtene (Lone, 2010, ss. 60-64). At de ansatte bor og lever sammen i et felleskap har vist seg å ha betydning (Ravndal, 2007). Medleverskap, som det kalles, bidrar til at det knyttes nære relasjoner mellom de ansatte og ungdommene. At de ansatte bor på institusjonen og dermed oppgir mye av sin fritid, viser et dypt engasjement og at de virkelig bryr seg om ungdommen som er plassert der. Medleverskapet bidrar også med at det er kontinuitet i arbeidet, fordi miljøarbeideren er på jobb hele tiden, og kan fullføre det de har påbegynt. En tradisjonell turnusordning fører ofte til en rekke vaktskifter. En uheldig konsekvens kan være at en viktig samtale ikke blir fulgt opp (Halvorsen, 2012, s. 159).

Ravndal (2007) trekker frem at det viktigste for å lykkes med ungdommene på sikt, er å videreføre de positive egenskapene de har lært gjennom oppholdet til de skal ut fra institusjon og klare seg på egen hånd. En oppfølgingsundersøkelse viser at det viktigste

bidraget til hvordan ungdom klarer seg i etterkant er hva kollektivet har gjort for dem. Positive relasjoner blir i den forbindelse trukket frem, og hvor viktig det er å videreføre disse allerede etablerte relasjonene når ungdommen flytter (Ravndal, 2007).

6 Metode

Denne masteroppgaven har hatt som fokus å undersøke hvilken betydning oppfølging etter institusjonsopphold har for unge voksne som har flyttet fra institusjon. I dette kapittelet vil jeg redegjøre for valg av metode. Jeg vil først beskrive vitenskapsteoretisk ståsted og kort si litt om egen bakgrunn da dette kan ha påvirket meg som forsker. Deretter beskriver jeg videre gjennomføring av datainnsamling og analyse, før jeg avslutningsvis redegjøre for etiske refleksjoner. Å beskrive hvilken metodisk fremgangsmåte man har benyttet er viktig i forskningsprosjekter slik at andre har mulighet til å forstå fremgangsmåte, prosess og resultater (Dalland, 2000, s. 48).

6.1 Kvalitativ metode

For å kunne belyse min problemstilling valgte jeg et kvalitativt forskningsdesign. Det er mulig å undersøke et fenomen ved ulike metodiske innfallsvinkler, men i dette studiet var formålet å gå i dybden på menneskers opplevelse av et tema, og da er kvalitativ metode og intervjuer godt egnet (Kvale & Brinkmann, 2015; Thagaard, 2013)

I kvalitativ forskning har fortolkning stor betydning (Thagaard, 2013, s. 11). Det er derfor viktig at man er bevisst hvilket vitenskapsteoretisk perspektiv man inntar da ens egen forforståelse og bakgrunn kan påvirker metoden vi bruker og materialet vi skal analysere (Thagaard, 2013, s. 37). Jeg vil videre redegjøre for det vitenskapsteoretiske grunnlaget for oppgaven, før jeg nærmere beskriver kvalitative intervjuer og analysestrategi.

6.2 Fenomenologi og hermeneutikk

Hermeneutikk og fenomenologi er tett sammenvevd (Thomassen, 2006, s. 161) og jeg anså det som naturlig å benytte meg av begge perspektivene. Jeg vil videre redegjøre kort for begge teoretiske ståsteder, før jeg beskriver hvorfor jeg vurderte et slikt ståsted som relevant for min oppgave.

Et fenomenologisk vitenskapssyn legger vekt på subjektive opplevelser. Fokuset er å oppnå en dypere forståelse av enkeltmennesker subjektive erfaringer. Sentralt i fenomenologien er det å være åpen for hvordan omverden oppleves og oppfattes av andre mennesker. I fenomenologi ønsker forskeren å gå i dybden, men også finne fellestrekk

hos de som blir intervjuet. Det mennesker kan ha til felles kan danne grunnlag for en generell forståelse av det fenomenet vi studerer (Thagaard, 2013, s. 40).

Hermeneutikk handler, i likhet med fenomenologien, om forståelse, men også om å fortolke. Gjennom å studere mennesker, deres mange uttrykksformer, og indre opplevelser og opplevde erfaringer kan vi få en bredere forståelse av menneskers personlige livserfaringer og de kan fortelle oss noe om ulike kulturuttrykk (Thomassen, 2006, ss. 159-161).

Hans-Georg Gadamer (1900-2002) er en av de mest sentrale teoretikerne innenfor hermeneutikken (Thornquist, 2015, s. 141). Han var kjent for den hermeneutiske sirkel som beskrev hvordan mennesker kan utfordre sin ubevisste forforståelse, eller fordommer, i møtet med noe nytt. Gadamer mente ikke at fordommer var et negativt begrep, men en visdom som mennesker hadde med seg (Thomassen, 2006, s. 87). Når våre fordommer blir utfordret av nye inntrykk vil vi få nye erfaringer, eller en ny forståelse, som vil påvirke og videreutvikle forforståelsen vår på ny. Slik utvikler mennesker sin forforståelse kontinuerlig. Den hermeneutiske sirkel og sirkelbegrepet har vært kritisert fordi det er en antagelse om at man kommer tilbake til utgangspunktet. Spiral har vært foreslått som et alternativt begrep fremfor sirkel, da det antyder at man er i bevegelse, og ikke kommer tilbake til utgangspunktet (Thornquist, 2015, ss. 142-143).

I studien har jeg benyttet meg av begge disse vitenskapsteoretiske ståstedene. Jeg har hatt et fenomenologisk utgangspunkt ved at jeg ønsker å undersøke informantenes egne erfaringer og subjektive opplevelser av oppfølging og ettervern. I disse intervjuene har jeg vært opptatt av å få frem deres opplevelser. Samtidig har både ungdommene og meg selv brakt inn våre forforståelser og disse har møtt hverandre. Jeg har også fortolket meningsinnholdet i intervjuteksten. Hermeneutikken fremhever at det ikke finnes en sannhet, men at en tekst kan tolkes på ulike måter (Thagaard, 2013, s. 41). Det er derfor viktig at man som forsker er bevisst egne forhåndskunnskaper om temaet og egen bakgrunn da dette kan påvirke fortolkningen (Thagaard, 2013, s. 37). Jeg vil videre fortelle litt kort om egen bakgrunn da dette kan ha påvirket gjennomføring av intervjuene og fortolkningen av datamaterialet.

6.3 Egen bakgrunn

Jeg er utdannet barnevernspedagog og har jobbet som kontaktperson i barneverntjenesten i snart ni år. Min tilknytning til fagfeltet kan ha påvirket meg i forskningsprosessen og jeg vurderer det derfor som relevant informasjon for lesere av denne oppgaven å ha noe kjennskap til min bakgrunn. Jeg har innen barneverntjenesten hatt varierende arbeidsoppgaver, men de siste årene har jeg hovedsakelig jobbet med oppfølging av hjelpetiltak, særlig rettet mot ungdom. Det har vært stort fokus på ettervern på min arbeidsplass, noe som har gjort meg veldig interessert i dette temaet. Jeg har arbeidet mye med ungdommer og mener det er viktig å få frem deres egne opplevelser og erfaringer i møte med barnevernet. Min erfaring fra barneverntjenesten er at ungdommer er kompetente og at vi som hjelpere kan ha stort utbytte av å lytte til hvordan de opplever den hjelpen de mottar. Jeg ønsket å studere ettervern med et fokus på hva ungdommene opplever har vært nyttig for dem – slik at denne kunnskapen kanskje kan komme andre ungdommer til gode senere.

6.4 Forskningsdesign

Å planlegge et forskningsprosjekt innebærer å utarbeide en plan, eller en skisse, for hvordan arbeidet skal utføres, hva vil man undersøke, hvem som kan belyse tema og hvordan prosjektet skal gjennomføres (Thagaard, 2013, ss. 54-55).

Jeg valgte å ta utgangspunkt i casestudie, som kjennetegnes av at man får mye informasjon om få enheter/caser. Hovedpoenget med casestudie er å utforske et fenomen og forsøke å få mye informasjon om de enhetene man studerer (Thagaard, 2013, s. 56).

6.4.1 Kvalitative intervjuer

Jeg valgte å benytte kvalitative semi-strukturerte individuelle intervjuer for å belyse problemstillingen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 44). Forskningsintervju er en meget velegnet metode å bruke når man ønsker å få informasjon om hvordan ungdom opplever og forstår seg selv og deres erfaringer (Thagaard, 2013, s. 58). Gjennom et semi-strukturert intervju er en ute etter å få tak i de frie beskrivelsene og individuelle opplevelsene av et fenomen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 44). I et intervju kan man få omfattende og fyldig informasjon om et fenomen. Det gir oss muligheten til å finne mer ut om personers tanker, opplevelser, erfaringer og følelser rundt et tema vi ønsker å få

vite mer om (Thagaard, 2013, s. 95). Intervju kan være lik en samtale fra dagliglivet, men et profesjonelt intervju skal inneholde en bestemt metode og ulike spørreteknikker (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 42).

I et dybdeintervju kan en suksessfaktor være å oppmuntre informanten til å reflektere over spørsmålene og oppfordre dem til å gi fyldige kommentarer. Hovedspørsmål er de sentrale temaene man ønsker å fokusere på, mens oppfølgingsspørsmål gjør at man kan få mer detaljert informasjon rundt problemstillingen. (Thagaard, 2013, ss. 100-101).

6.4.2 Utvalg og rekrutteringsstrategi

Kvalitative studier tar i bruk et strategisk utvalg fordi man ønsker å finne deltakerne som er eget til å belyse den aktuelle problemstillingen (Thagaard, 2013, s. 60). Utvalgets størrelse må vurderes i forhold til oppgavens analytiske mål. En hovedregel er at utvalget ikke er større enn det som er mulig å gjennomføre. Det er både tid -og ressurskrevende å rekruttere, intervju, transkribere og analysere intervju (Thagaard, 2013, s. 65).

Med utgangspunkt i min problemstilling, ønsket jeg å snakke med ungdommer mellom 18 og 30 år som har erfaring med utflytting fra institusjon. Den kommunale oppfølging i barnevernet avslutter ved 23 år (Barnevernloven, 1992, §1-3), men siden mange kan ha gode refleksjoner i etterkant også, valgte jeg å sette aldersgrensen til 30. Jeg hadde som utvalgsriteria at ungdommene hadde bodd på institusjon for så å ha flyttet ut i egen bolig. Jeg ønsket å snakke med både gutter og jenter, men det var ikke noe kriteria.

Jeg kom i kontakt med aktuelle informanter ved hjelp av et behandlingskollektiv som videreformidlet invitasjoner til å delta i prosjektet. Når kollektivet hadde funnet kandidater som ønsket å delta, ba de meg ringe eller sende melding for å avtale treffpunkt direkte med dem. Jeg tok kontakt og avtalte å treffes så snart det var mulig for ungdommene. Jeg fikk mailadressen deres, og sendte informasjonsskrivet på nytt for å være sikker på at de hadde fått informasjonen. Siden informantene bodde spredd fikk de valgmuligheter om hvor vi skulle gjennomføre intervjuene. Noen valgte å treffes hjemme hos seg selv, mens andre synes det var greit å møte meg i et lokale jeg hadde fått låne (se vedlegg A - Informasjonsskriv).

Jeg fikk i utgangspunktet kontakt med 7 informanter, men fikk gjennomført intervjuer med fem av dem da en ikke møtte og at det ble vanskelig å gjennomføre det andre intervjuet grunnet geografiske utfordringer. Med bakgrunn i kvaliteten på de fem intervjuene jeg hadde gjennomført, tidsbegrensning og oppgavens omfang vurderte jeg at det ikke var nødvendig med videre rekruttering.

Mine informanter var mellom 19 og 22 og de hadde relativt nylig erfaringer med oppfølging etter institusjonsopphold. Jeg fikk anledning til å snakke med to gutter og tre jenter. De hadde alle erfaring med å flytte fra kollektiv, og det varierte hvor mange ganger de hadde flyttet.

At informantene kommer fra samme miljø kan ifølge Thagaard (2013, s. 62) være et problem. Samtidig vurderte jeg dette som mindre problematisk i denne oppgaven da man ut fra oppgavens omfang og vitenskapsteoretiske ståsted uansett ikke har mulighet for å generalisere.

6.4.3 Datainnsamling

Å formulere gode spørsmål krever god planlegging og man bør utarbeide en intervjuguide for å sikre at man får belyst sin problemstilling (Kvale & Brinkmann, 2015; Thagaard, 2013). I forberedelsene før intervjuene testet jeg intervjuguiden min ut på en kollega, som ga meg tips og tilbakemeldinger på hvordan jeg kunne forbedre intervjuene mine. Tilbakemeldingen gikk ut på at jeg hadde for mange spørsmål, at jeg burde løsrive meg mer fra manus, og ha færre spørsmål. Jeg fikk også kommentarer på at det er viktig at jeg snakket tydelig, og ventet med å stille nye spørsmål, til jeg var helt sikker på at ungdommen ikke hadde mer å si. Dette var en nyttig øvelse som gjorde at jeg følte meg bedre forberedt under intervjuene.

I mitt arbeid som kontaktperson i barneverntjenesten har vi fått opplæring hvordan man skal gjennomføre gode samtaler med barn og unge (Langballe, 2011; Gamst, 2011) Denne opplæringen har gitt meg gode verktøy som jeg tok med meg inn forberedelsene og gjennomføringen av intervjuene. Jeg forsøkte å være bevisst på å gi positive tilbakemeldinger for å skape en god dialog (Thagaard, 2013, s. 96). Jeg hadde blant annet fokus på å starte samtalen med å skape tillit, snakke litt løst og fast, før jeg spurte enkle spørsmål som; «*hvor gammel er du?*» Deretter spurte jeg åpne spørsmål som jeg ønsket

ville belyse min problemstilling. Jeg forsøkte unngå å stille ledende spørsmål, og ikke avbryte.

Mine hovedtemaer dreide seg om hvilken betydning oppfølging hadde for ungdommen før, under og etter at de hadde flyttet fra kollektivet. Eksempel på et spørsmål; «*Kan du fortelle hvordan det var for deg å flytte ut fra kollektivet?*» Eller; «*Kan du fortelle hvem som hjalp deg i den overgangen?*» (se vedlegg C - Intervjuguide). Med slike åpne spørsmål fikk jeg lange og utfyllende svar. Jeg benyttet meg av oppfølgingsspørsmål som; «*Fortell mer om det?*» Jeg benyttet meg også av pauser for å sjekke ut om informanten kanskje ville føye til mer. Selv om jeg har snakket med mange barn og unge, opplevde jeg at forskningsintervjuer var krevende. Informantene var forskjellige og unike, og jeg måtte derfor benytte meg av ulike måter å stille spørsmål på. Noen fortalte fritt og utfyllende, andre hadde behov for flere spørsmål. Når jeg i etterkant lyttet til lydopptakene oppdaget jeg at jeg ved noen anledninger hadde avbrutt ungdommene eller stilt ledende spørsmål. Dette har jeg vært bevisst på videre i analysen. Jeg kunne også høre at noen av mine spørsmål var utydelige, noe som kan ha gjort det vanskelig for ungdommene å svare. I hovedsak vil jeg likevel si at ungdommene fikk flest åpne spørsmål, som ga meg gode og utfyllende svar. Mot slutten av intervjuet så jeg over intervjuguiden min og la til tilleggsspørsmål der det var nødvendig. Intervjuene varierte fra 45 min til 1,5 time.

Det vil fremgå i presentasjon av funn at ungdommene hadde mange positive utsagn. Min oppgave var å få frem positive erfaringer, men jeg var også åpen med ungdommen om at de skulle dele ting de ikke var fornøyd med. Det var så mye positive tilbakemeldinger at jeg vurderte om dette var en situasjon hvor ungdommen forsøkte å blidgjøre meg eller sette seg selv i et bedre lys. Jeg var for dem en nøytral person og jobbet ikke på kollektivet. Dette kan tilsi at de kan føle et mulighetsrom for også å dele mindre positive erfaringer. Ungdommene delte noen negative erfaringer der det var naturlig for dem. Jeg vurderte at de var oppriktig fornøyd med hjelpen de hadde fått. Jeg ser ingen grunn til at ungdommene skulle lyve eller pynte på sannheten. Samtidig er de rekruttert gjennom ledelsen i kollektivet og det er selvfølgelig en mulighet for at dette har påvirket hvorvidt de har vært komfortable med å dele mindre positive erfaringer. Jeg har i oppgaven likevel tatt utgangspunkt i at informantene har vært ærlige om sin opplevelse og har tolket

funnene ut fra det de har fortalt meg. Dette fører meg videre over i en redegjørelse for hvordan jeg har analysert empirien.

7 Analyse

I dette avsnittet vil jeg beskrive hvordan jeg har gått frem for å analysere innsamlet empiri. Refleksjoner rundt meningsinnholdet er særlig viktig i analysen (Thagaard, 2013, s. 37) og jeg begynte analysen allerede etter intervjuet. Tankeprosessen var satt i gang. Etter hvert intervju skrev jeg ned noen tanker om hva ungdommene hadde formidlet så jeg ikke skulle glemme det senere. Jeg begynte å transkribere fortløpende, og skrev ned refleksjoner og memos jeg fikk underveis, som var knyttet opp til analysen (Thagaard, 2013, s. 159). Jeg leste så igjennom intervjuene før jeg kodet de i dataprogrammet Nvivo. Dette er et dataprogram som kan organisere kvalitative data.

Min analysestrategi var temasentrert tilnærming, som innebærer å analysere informasjonen til hver enkelt informant ved å gå i dybden på utvalgte temaer. Temasentrert tilnærming har blitt kritisert for å ikke ivareta et helhetlig perspektiv. Det er derfor viktig at analysen ikke tar et utdrag ut av sammenhengen med resten av intervjuet, men at det skal være en helhetlig forståelse av innholdet (Thagaard, 2013, s. 181). Med utgangspunkt i temasentrert tilnærming gikk jeg igjennom materiale mitt grundig flere ganger. Deretter identifiserte jeg utsnitt av relevans for problemstillingen min som jeg knyttet kodeord til. Deretter klassifiserte jeg disse utsnittene i ulike kategorier (Thagaard, 2013, s. 158). Denne katalogiseringen hjalp meg som forsker å studere sammenhengene mellom de ulike temaene (Thagaard, 2013, s. 188).

Jeg har fulgt anbefalingene til Norsk senter for forskningsdata (NSD) om hvordan data skal innsamles, anonymiseres, oppbevares og slettes. Jeg sendte søknad til NSD i god tid før jeg planla å intervju. Da jeg fikk godkjenning fra NSD kontaktet jeg informantene. Jeg har vært i dialog med NSD underveis og gjort endringer etter deres anbefaling. Jeg har benyttet meg av en koblingsnøkkel fremfor å oppbevare opplysninger som kan knyttes til identifikasjon av informantene. Lydopptak og datamaskin har vært innelåst på mitt kontor og datamaskinen har vært passordbeskyttet. Etter at oppgaven er levert vil intervjuene bli slettet fra lydopptakeren og programmet jeg brukte (Norsk senter for forskningsdata, 2019).

I presentasjon av funn er sitatene kortet ned ved å bruke tre punktum slik: «...» Dette for å gjøre teksten mer forståelig og gi den bedre flyt. Det er likevel tatt hensyn til å ikke

ødelegge budskapet, men heller fremheve det. Jeg har brukt parentes slik: (...) hvor jeg har erstattet et eksisterende ord med noe annet, for å ivareta anonymiseringen. Med hensyn til anonymisering, har jeg også variert på å omtale informantene som han eller hun, for å forhindre at ungdommene kan identifisere hverandre da noen av dem kan ha kjennskap til andre deltakere.

7.1.1 Validitet og reliabilitet

Forskningsprosjekter bør være transparent i sin metodiske fremgangsmåte slik at andre kan ettergå prosessen og resultatene (Thagaard, 2013, s. 23). Troverdigheten og overførbarhet til forskningsresultatene avhenger at det forklares hvilke fremgangsmåter som er benyttet, hvordan analysen er gjennomført, og hvordan resultatene tolkes (Thagaard, 2013, s. 11).

For å sikre forskningsprosjektet validitet, gyldighet, reliabilitet og troverdighet, er det viktig at metodisk design og analyse er gjort rede for. Dette har jeg gjort gjennom hele kapittelet. Det innebærer også at jeg som forsker må gå igjennom egne analyser med et kritisk blikk, og være bevisst mine tolkninger, da den posisjonen jeg har til feltet vil ha betydning for min forståelse (Thagaard, 2013, s. 194). Jeg har forsøkt å finne en god balanse mellom nærhet og distanse til feltet. Jeg hadde en del forkunnskap som gjorde at jeg kunne stille relevante spørsmål, men vurderte at jeg også hadde en distanse til feltet da jeg ikke selv har jobbet på institusjon og med oppfølging.

Jeg har også forsøkt å sikre validitet og reliabilitet i oppgaven ved å forsikre meg under intervjuene, ved oppfølgende spørsmål, at jeg har forstått informantene mine riktig. Jeg har også diskutert analyse og fortolkning med min veileder og medstudenter. Jeg lener meg også på tidligere forskning fra erfarne forskere og kjente teoretikere innen fagfeltet for å sikre større validitet og reliabilitet i min oppgave.

7.1.2 Etske refleksjoner

Når man gjennomfører forskning bør man være bevisst etiske refleksjoner underveis, særlig i møte med sårbare grupper (NESH, 2016; Liamputtong, 2007). Jeg har fulgt NESH (De nasjonale forskningsetiske komiteene, 2016) sine retningslinjer underveis i

prosjektet, vedrørende varsomhet og respekt, sikring av informert samtykke og konfidensialitet.

Det ble gjort særlig etiske vurderinger knyttet til rekruttering av ungdommer. Det kan være ekstra belastende for personer som har hatt helsemessige utfordringer eller som har vært i en belastende livssituasjon å delta i forskningsprosjekter. Det er derfor viktig at forskeren vurderer de etiske implikasjonene et slikt prosjekt vil ha for de involverte (Thagaard, 2013, s. 67). Samtidig kan informantene også være en ressurs, og de kan ha et ønske om å bidra med kunnskap om sine erfaringer. Det ble likevel viktig å møte de med varsomhet i denne prosessen da de kan være sårbare (Liamputtong, 2007).

Det har vært viktig for meg at mine informanter ble behandlet med respekt. De har også vært godt informert og har gjentatte ganger blitt gitt mulighet for å trekke sitt samtykke om de hadde ønsket det. Informantene signerte samtykkeerklæring i forkant av intervjuet, og de fikk igjen informasjon om at de kunne trekke seg når som helst uten at det vil få konsekvenser.

8 Analyse og presentasjon av funn

Jeg vil i det følgende kapittelet presentere hvilke funn jeg har kommet frem til, kategorisert i underoverskrifter over tema, og redegjøre for hvordan jeg fortolker disse i min analyse. Jeg tar utgangspunkt i at prosessen med ettervern av barn og unge på institusjon handler om forberedelse, flytting og oppfølging etter utflytting.

8.1 Forberedelse

Alle ungdommene forklarte at de ansatte var veldig hjelpsomme i prosessen med å flytte ut. Herfra vil jeg presentere hva ungdommene mente var viktig for dem i forberedelsen og planleggingen før de skulle flytte fra kollektivet til egen leilighet.

Jeg vil først si noe om deres erfaringer med å ha flyttet ut tidligere og hvordan kollektivet bidro til å gjøre dem i stand til å stå på egne ben. Deretter vil jeg beskrive hva ungdommen fortalte om relasjon til de ansatte før jeg presenterer hva de sa i forbindelse med rus, uformelle og formelle møter de hadde med kollektivet, NAV og kontakt med familie.

8.1.1 Ungdommenes erfaringer med å ha flytte ut fra tidligere

Alle informantene hadde erfaringer med å flytte ut tidligere før de flyttet ut i den boligen de bodde i på intervjutidspunktet. Noen av ungdommene gikk fra kollektivet over til oppfølgingsbolig, mens andre hadde flyttet mange ganger før eller mellom institusjonsopphold. Her er erfaringene svært varierte, men en faktor som er viktig å trekke frem er at flere av ungdommene fikk flytte tilbake til kollektivet etter at de hadde flyttet ut. Alle ungdommene ga uttrykk for at de hadde mulighet til å komme å overnatte der hvis de hadde behov for det, selv om de hadde flyttet ut. Nedenfor kommer ungdommens erfaringer rundt det å ha flyttet ut tidligere, og hvordan det har påvirket deres opplevelser rundt oppfølging.

En av ungdommene forklarte at hun hadde flyttet mange ganger, og at det var preget av mye drikking og festing, men at hun fikk tilbud å komme tilbake til kollektivet og bo i oppfølgingsleiligheten deres. En annen ungdom forklarte at hun hadde bodd alene allerede som 16 åring i tilknytning til en institusjon før hun flyttet inn på kollektivet. Det

var av stor betydning for henne at hun hadde kontakt med kollektivet dersom det skar seg for henne:

«Det er jo en trygghet ... Jeg flyttet jo ut en periode ... så gikk det jo ikke bra da, men så plutselig våknet jeg opp på en skjermingshytte ...»

En annen av ungdommene forklarte at han hadde fått seg leilighet, men at det var problemer med utbetaling fra NAV, som medførte at han ikke fikk kjøpt møbler, som igjen førte til at han ikke fikk flyttet inn i leiligheten. Han begrunnet dette med at han ikke gadd å sitte i en leilighet før han hadde en seng, og at det ikke ville vært noe koselig. I tillegg kviet han seg til å flytte fordi han tidligere hadde slitt med å være alene. Han beskrev det som et kjempestort steg, men at han trodde det skulle være verre enn slik det ble: *«det gikk heldigvis kjempefint»*.

Etter at han hadde flyttet ut fortalte han at han hadde hatt et sammenbrudd, men at han ringte en ansatt han var trygg på. Han forklarte at det han trengte den kvelden var å møte henne. Hun hadde kommet med en gang. Han hadde fått *«hylt ut»* før han ble kjørt til kollektivet hvor han fikk bo i en uke. Ungdommen forteller;

«... jeg gikk på en smell liksom, sånn psykisk ... så det var veldig godt å ha en person som du er trygg på ... i nærheten ... jeg har jo faktisk opplevd det selv og nå, at de står der når du kanskje minst forventer det ...»

Alle ungdommene snakket om at kollektivet var som en familie, de gav eksempler på at når det var vanskelig kunne de ringe noen de stolte på. I utdraget over ser vi hvordan ungdommen mottar omsorg, den ansatte stilte opp for ham og han fikk komme «hjem» og være der en stund til han følte seg bedre. En annen gir også et godt eksempel på hvordan dørene er åpne for tidligere ungdommer:

«... altså jeg har jo bodd der når jeg har hatt vanskelige perioder, selv om jeg ikke var elev der, så fikk jeg lov å komme å bo litte grann i en uke eller to, så du får mye hjelp ...»

En av ungdommene forklarte at hun ikke opplevde at kollektivet var så strenge på hvor ofte de kunne kontakte dem, så lenge man forholdt seg til reglene, og trakk frem det å være rusfri som viktig. En annen av ungdommene fortalte om sin erfaring da hun skulle flytte til en slektning nærmere hjemkommunen mens hun ventet på en leilighet hun skulle leie. Hun forklarte at kollektivet arrangerte at en ansatt og en annen ungdom ble med på turen for å hjelpe henne med flyttelasset ti timers kjøretur unna. Hun fikk hjelp til både flytting og vask av leilighetene. Den ansatte reiste tilbake samme dag, men ungdommen ble igjen med henne de første tre dagene for at hun ikke skulle være alene. Kollektivet betalte for flybilletten hans tilbake.

Hun forklarte at de fra kollektivet kom på besøk til henne ganske ofte. Hun forklarte videre at hun ikke hadde ettervern til å begynne med, men at hun etterhvert fikk 20% oppfølging. Det kan tolkes at hun hadde behov for kontakt med dem. Det gikk ikke så bra å flytte hjem, så hun endte opp med å flytte tilbake til kollektivet igjen. Det var den ansatte som hjalp til med flyttingen, som ordnet plass til henne på kollektivet igjen. At han ordnet prosessen kan tolkes at hun synes det var godt at noen tok styringen. Hun var da egentlig for gammel til å få plass, men kollektivet hadde kjempet en «kamp mot fylkesmannen», som endte med at hun fikk oppfølging i to måneder til hun ble 20 år. Jeg fikk inntrykk av at dette hadde vært en prosess som ikke var enkel, men at de ansatte kjempet for henne og støttet henne.

En av de andre ungdommene forklarte at han hadde erfaring med å flytte ut til en oppfølgingsbolig tilknyttet kollektivet. Han forklarte at han var opptatt med skole og å leve livet, og uttrykte at det var vanskelig for han å følge reglene de hadde for de som bodde der. Han hadde hatt fest i leiligheten, og siden det ikke var lov, hadde det blitt kranling med de ansatte. Dette endte med at han tilslutt ikke følte at han trengte dem lengre. Han flyttet ut i egen leilighet. Selv om det var uenigheter med kollektivet fortalte han at han har god dialog med dem i dag, og at han ville kontaktet dem hvis han trengte hjelp.

Nå som jeg har forklart kort hva ungdommene delte av erfaringer med å flytte ut tidligere, og deres muligheter til å trekke tilbake til kollektivet om de hadde behov for det, så går vi over til neste kategori som handler om hva kollektivet gjorde for å gjøre ungdommene i stand til å klare seg i det selvstendige liv.

8.1.2 Hva trenger ungdommene hjelp til for å være rustet til selvstendige liv?

Alle ungdommene forklarte at de var plassert på kollektivet mot deres vilje, men de beskrev alle at de hadde innsett i ettertid at de ansatte hadde bidratt til å gjøre dem i stand til å klare seg selv. Slik jeg forstod dem hadde alle de fem ungdommene en opplevelse av at kollektivet de hadde bodd på hadde lært dem hvordan de skulle forholde seg til regler og rutiner. De hadde også en opplevelse av at de ansatte støttet og hjalp dem gjennom ulike erfaringer.

Alle informantene beskrev at kollektivet var preget av rutiner og regler. På spørsmål om hva som skulle til for å leve selvstendige liv beskrev flere av informantene hvordan kollektivet var bygd opp i ulike avdelinger med masse rutiner og regler som alle måtte igjennom. Dette tolket jeg som en viktig prosess for ungdommen og at prosessen med å skulle flytte ut således startet tidlig. Ungdommen beskrev ulike avdelinger som lå på bygda og avdelingen i byen. Jeg tolket det slik at avdelingen på bygda lå avsides til og fokuserte på å gå igjennom grunnleggende rutiner for å gjøre ungdommen i stand til å klare seg selv. Når ungdommen hadde lært å forholde seg til rutiner og regler, fikk de flytte til avdelingen i byen hvor det var mindre regler, men de fikk ta mer ansvar selv. Særlig med tanke på rus. Slik jeg tolket det, mente alle de fem ungdommene at for å kunne klare seg i det vanlige livet når de skulle flytte for seg selv senere, så var det lærerikt å gå igjennom disse ulike avdelingene. På de ulike avdelingene fokuserte de ansatte på å lære dem hvor viktig det er med rutiner og hvordan forholde seg til regler. En gutt beskrev kollektivet slik:

«... det var ... veldig strengt, skal du gå ut, så må du ha med deg noen, og det er veldig mange faste regler, men ... det er mer sånn videre behandling, da skal du liksom prøve å gå ut i det vanlige livet ... det var mange ungdommer som, ja sprekker da ... når de ikke føler seg klar ...»

Ungdommen beskriver at de har vært igjennom strenge regler som har blitt løst opp etter hvert som de har fulgt dem, vist tilpasning, behersket rustring og vist selvstendighet. Etter hvert som ungdommene fikk mer tillit, fikk de for eksempel lov til å reise hjem. Senere i behandlingsløpet fikk de flytte til en annen avdeling med mindre regler. En annen

forklarte at de bodde sammen med de ansatte i en medlever turnus. Etterhvert som de behersket mer og lærte seg å være mer selvstendige, kunne de flytte over til neste avdeling, hvor det var mindre regler å forholde seg til. Men her var det også krav til å klare mer på egenhånd.

En annen ungdom forklarte at hun mente hovedgrunnen til at hun hadde klart seg i det selvstendige livet, var at kollektivet ikke hadde gitt henne en stor straff hver gang hun feilet. Hun beskrev at istedenfor å kaste henne ut, ga de ansatte henne det hun trengte, som var omsorg og støtte i de utfordringene hun forsøkte å finne ut av. Jeg tolker det slik at når hun forsøkte å finne ut av sine problemer eller når hun hadde funnet løsningene, så var hun ikke alene, men de ansatte var der sammen med henne for å finne ut av det. Hun beskriver det slik:

«Altså vi er et team istedenfor at det er oss mot de».

Denne ungdommen forklarte at det alltid var en grunn til at hun drakk eller ruset seg, og at det var viktig for henne at det var noen som reflekterte sammen med henne rundt hva som var grunnen. Dette førte til at hun ikke ønsket å være selvdestruktiv lengre. Hun begrunnet at omsorg var viktig i denne sammenheng. Når jeg spurte hva hun la i begrepet omsorg så forklarte hun:

«... som oftest så er det en klem som trengs eller en samtale ...»

Hun trakk frem viktigheten av at ansatte støttet ungdommene i valg, ga dem positive tilbakemeldinger, eller en klem. Jeg forstod på informanten at hun mente det å gi en klem var en måte å vise ungdommen at de ansatte virkelig brydde seg. I intervjuet brukte hun begrep som pasient/innsatt og ansatt i erfaring med andre typer institusjoner. Hun diskuterte hvordan disse begrepene skapte en avstand mellom ungdommen og de ansatte. Jeg tolket at denne avstanden hang sammen med hennes ønske om å få omsorg av de som jobber på institusjoner. Slik jeg forstod henne så mente hun at det å gi omsorg handlet om å være medmenneskelig. Når jeg tolker hennes sammenligninger av institusjoner, så har det vært positivt at kollektivet ikke behandlet henne som en pasient, men som et menneske som de virkelig brydde seg om. Dette viste de ved å for eksempel gi meningsfulle klemmer. En annen ungdom beskrev oppfølging fra ulike institusjoner slik:

«Altså, oppfølging generelt er at noen følger deg opp, og akutt institusjonen har jo ikke lov til å følge deg opp. De har jo ikke lov å si hva etternavnet deres er engang.»

Jeg tolker i denne sammenhengen at ungdommen legger i oppfølging at de ansatte hadde mulighet eller ønske om å dele personlige opplysninger om seg selv. Hennes videre tanker om hvordan oppfølgingen var på kollektivet tyder på at de ansatte hadde hjulpet henne når hun hadde hatt det vanskelig. Hun beskrev at de fleste ungdommer har foreldre eller andre i nettverket som stiller opp for dem, men at de ungdommene som har bodd på institusjoner ikke nødvendigvis har det.

En ungdom forklarte at han følte at han hadde hatt de jævligste årene av alle han bodde med. Han forklarte at han måtte bo på ulike hytter i lange perioder av ulike grunner. Dette begrunnet han med at han måtte på utlufting og fordi han ikke klarte å falle til ro på kollektivet. Han sa også at det bare var *«drit deprimerende»* å sitte der. Han forklarte videre:

«Men samtidig så har det faen gått bra ... jeg kan egentlig ikke klage heller føler jeg, fordi at, det er kanskje akkurat det som fungerer da, men jeg har ikke lyst til å tro på det, fordi det føltet så jævlig feil ut, når jeg satt der.»

Denne ungdommen ga uttrykk for at han har hatt det vanskelig på kollektivet, og slik jeg tolket ham så måtte han bo enda mer avsides enn andre ungdommer som bodde på der. Det kan tyde på at han også fikk mer frihet og mindre regler etterhvert, slik de andre ungdommene beskriver ovenfor. Når han sa at det samtidig hadde gått bra, så tolker jeg det slik at han ikke ønsker å tenke på at det var nødvendig for han å gå igjennom dette for å lykkes.

Gjennom det de fem ungdommene delte under dette punktet, så forstår jeg det slik at de hadde ulike opplevelser fra kollektivet og andre institusjoner og hvordan det har påvirket hvordan de skal klare seg når de flytter ut i egen leilighet. De gir eksempler på gode og dårlige erfaringer. De ga alle uttrykk for at kollektivet og de ansatte hadde hatt så stor betydning og at det bidro til å gjøre dem bedre rustet til å klare seg i egen selvstendig

tilværelse. De beskrev hvordan kollektivet hadde oppdratt dem omsorgsfullt, samt lært dem dagligdagse rutiner og regler, slik at de kunne klare å seg selv senere i livet. Ungdommene la også stor vekt på tilknytning til de ansatte som fører oss over til neste punkt.

8.1.3 Relasjon til de ansatte på kollektivet

Når jeg spurte hvilken betydning de ansatte på kollektivet hadde hatt til ungdommene, svarte de at de hadde hatt stor betydning for dem. En ungdom forklarte at det var institusjoner som ikke tillot de ansatte å holde rundt ungdommene, og ikke ha nærkontakt med dem. Hun forklarte at hun syntes det var skremmende at de ansatte kunne avvise ungdommer på den måten. Hun hadde derimot erfaring med at de ansatte på kollektivet hun hadde bodd på ga henne både klemmer og nærhet. Og forklarte at kollektivet hadde blitt som en familie for henne. Denne ungdommen ga uttrykk for at det er hadde vært viktig for henne at hun ikke ble avvist, men at hun ble ivaretatt med omsorg og nærhet. At kollektivet hadde blitt som en familie for henne kan tyde på at den relasjonen hun har hatt til de ansatte har vært viktig og betydningsfull for henne. Denne ungdommen forklarte at da hun kom til kollektivet ønsket hun ikke nærhet, men at hun bare var sint og ville vekk. Hun var veldig imot at kollektivet skulle være noen form for familie og krysset over skiltet hvor det stod familie. Hun forteller:

«... Jeg skjønnte ikke hvordan det skulle være mulig liksom, også har det jo endt med at, jeg betrakter de som min familie. Det har jo skjedd med meg og liksom, jeg synes det er veldig kult da ... jeg begynte å klemme de, og forandre meg veldig da ... at de har bevist for meg at de alltid kommer til å være her, de kommer aldri til å dra sin vei liksom ... jeg vet at de hadde stått ved min side som en familie, og at jeg har knyttet sterke relasjon med flere av de voksne som jeg også føler er familien da ...»

Slik jeg forstod henne, var det viktig at de ansatte virkelig brydde seg om både ungdommen og jobben sin. Hun sa i den forbindelse at det var viktig å lytte, vise nærhet, massere hverandre, kile hverandre og gi klemmer. Jeg opplevde at måten hun fortalte om dette ga inntrykk av at det var et viktig og avgjørende tema for henne. Dette var en ungdom som ikke ønsket å klemme, men som ga uttrykk for at hun ikke ville at de ansatte skulle la ungdom som henne slippe unna. Slik jeg forstod henne, så mente hun at

kollektivet måtte fortsette å fokusere på omsorg og nærhet selv om ungdommen ikke ønsket dette. Hun betrakter dem nå som sin familie.

Da jeg spurte en annen av ungdommene om relasjon til de ansatte hadde hatt noen betydning svarte hun at det hadde ganske stor betydning. Hun forklarte at da hun flyttet inn, så var hun på en innkjøringsleir i over en uke på grunn av avrusing. Hun forklarte at hun ble veldig godt kjent med de to ansatte som var med henne. Da hun flyttet inn til kollektivet, var det ekstremt mange folk å bli kjent med, og hun forklarte at det var godt å ha de to i nærheten da.

En av ungdommene forklarte at på en tidligere institusjon var det mange ansatte å forholde seg til, fordi det alltid kom nye folk på jobb hver dag, og det var vanskelig å bli kjent med dem. På kollektivet var det ikke sånn. Han forklarte at det var de samme «folkene» hele tiden, og da var det mye lettere og mye bedre. En annen ungdom sier det slik:

«... jeg kjenner alle ganske godt. Det som er spesielt med akkurat den institusjonen, er at de som jobber der, de bor der. Så det er liksom de samme folkene du forholder deg til hele veien.»

Ungdommene forklarte at de ansatte bodde på kollektivet, og forbant det med noe spesielt og positivt. Det kan tyde på at de hadde ett stabilt personale med en turnus som betydde at de ansatte var på kollektivet over lengre tid. Jeg fikk inntrykk av at de ansatte også var der når de hadde fri, som kan henge sammen med det hun forklarte med at de bor der.

En av ungdommene beskrev at det var vanskelig mot slutten av oppholdet på kollektivet. Han begrunnet det med at han flyttet dit ufrivillig og alt var «drit», men etterhvert som han fikk relasjon til de voksne så begynte ting å bli bra igjen. Han tenkte på å bli rusfri, og ble senere også det. Han beskrev at relasjonen fortsatt var god med de ansatte, men at han oppleve at de ansatte mot slutten av oppholdet dyttet han mer og mer vekk:

«... sånn jeg følte det da var sånn, (de) sluttet å bry seg, sånn som de gjorde før da... »

Slik jeg tolker han, hadde han gått fra å ikke bry seg om de ansatte til å verdsette at de var der for han. Både han og de andre ungdommene forklarte at kollektivet ga ungdommen mulighet til å bli mer selvstendige og mindre regelstyrt da de ble sendt over til neste avdeling. Denne ungdommen ønsket ikke at de ansatte trakk seg mer tilbake. Slik jeg oppfattet han, opplevde han det som avvisning, fremfor å få mer frihet.

Slik jeg forstod ungdommene, hadde kollektivet ulike strategier for å gjøre dem i stand til å klare seg selv. Jeg har tidligere presentert hvordan de oppdro dem med regler og rutiner, men ungdommene har også vektlagt hvor viktig relasjonen til de ansatte var. Jeg hadde inntrykk av at det var viktig å bli kjent, vise at man brydde seg, og skape en tillit til hverandre. Ungdommen hadde flere beskrivelser som bygger opp under min tolkning av at både kollektivet og relasjon var betydningsfullt for dem. Dette kommer også til syne gjennom flere av de neste kapitlene. Videre vil jeg beskrive hvordan ungdommene fortalte at kollektivet og de ansatte hjalp dem i prosessen med å skulle flytte ut.

8.1.4 utfordringer knyttet til rus

Alle fem ungdommene jeg snakket med hadde hatt store utfordringer med rus. Alle informantene forklarte at fokus på å bli rusfri var en stor del av behandlingene deres. En beskriver:

«... det var ikke noen overgang å skulle bo alene, og sånne ting. Det er mer det at her er det mer fokus på at man er stabil i forhold til rus før man begynner å tenke på det da. Så da jeg hadde vært rusfri i kanskje et halvt år, så spurte jeg om ikke jeg kunne begynne å tenke på å flytte, også, var det jo litt sånn samtaler rundt det, og det var ikke sånn, du vil flytte, vær så god. Det var mer sånn, selvfølgelig støtter vi deg.»

Denne informanten forklarte at selv om han hadde lyst til å flytte ut og bli ferdig med behandling, tok det han nesten to år å innse at han hadde et problem som resulterte i at han klarte å bli rusfri. Han forteller videre:

«Så den prosessen, det er på en måte, den som (institusjon) fokuserte mest på. Å prøve å nå meg da, og på en måte, å få meg til å innse at det er et større problem som ikke jeg klarer å ta hånd om selv da. Så mens jeg har tenkt på leilighet så har

nok de på en måte bare latt det gått litt forbi, fordi de har innsett hva jeg egentlig trenger.»

Slik jeg forstod han virket det som han fikk innsikt i fordelene med å frastå det miljøet han tidligere var tilknyttet. Han sa det var det han trengte for å holde seg rusfri. En annen ungdom forklarte at den viktigste grunnen til at hun har klart å bli rusfri, var alt hun lærte om rus på kollektivet. Hun forklarte at rus stenger mange muligheter, og sammenlignet det med å ruse seg; *«å sitte fast i et lite usynlig bur.»* Hun forklarte at mange blir rusfri i en periode, men så begynner de igjen og slutter, og sånn holder de på over lang tid. Denne ungdommen forklarte at hun fikk hjelp til å reflektere over dette med de ansatte, og fant ut at det var bedre å komme seg ut og gå på skole. Hun la også vekt på hvor viktig det var for henne å bli kjent med folk som ikke hadde noe med rus å gjøre. Hun forklarte videre at det var mye negativt med rus. Deretter forklarte ungdommen at hun kunne tenke seg å jobbe på kollektivet for å kunne lære ungdommer hvordan de også kan komme frem til samme svar som hun gjorde.

En ungdom forklarte at da han hadde begynt å bli rusfri, kom det nye ungdommer til kollektivet som var yngre enn han. Disse ungdommene var opptatt av smårusing og *«veldig mye sånn tull ... da begynte jeg å vokse litt opp i hodet ...»* Han begynte å snakke med de voksne, og klarte å oppføre seg som en voksen. Han forklarte at han: *«jeg fikk den tanken i hodet mitt, at bare bli ferdig med rus ...»*. Når jeg spurte hva som gjorde at han fikk den tanken, var det at så mye dritt hadde skjedd og han fikk ikke til noe. Slik jeg forstod han så ønsket han å få til så mye, men at han ikke ville klare det dersom han ruset seg. Da jeg spurte om de voksne hadde samtaler med han om å slutte å ruse seg, svarte han dette:

«ja, (nøler) av og til, men jeg tenker sånn at hvis du skal få noe til, så må du gi litt selv. Eller at du må gjøre mest selv, fordi det er bare deg som skal få det til ... de voksne kan si tusen ganger, at ikke rus deg, det er ikke bra, og hvorfor det ikke er bra, men du må ville det selv ... men jeg ville det selv til slutt ...»

Slik jeg oppfattet ungdommene, fikk de mye hjelp av kollektivet. Både på møter og i samhandling med de ansatte. Mange ga eksempler på hvordan samtaler med de ansatte

bidro til å gjøre dem mer bevisst på ulempene med rus, og hvordan de kunne bli motivert til å slutte å ruse seg.

8.1.5 Møter

Jeg spurte ungdommene om det ble arrangert møter eller lagt planer for å planlegge dagen de en dag skulle flytte for seg selv. Alle ungdommene beskrev at kollektivet tilrettela møter for å planlegge veien videre. En ungdom forklarte at på møtene forsøkte de ansatte å hjelpe han sette seg inn i hva man skulle tenke på når man bor i leilighet for seg selv. Han fortalte at han slet veldig med søvn på den tiden, og at han derfor måtte lære seg å stå opp og mestre det på egen hånd. Det var også fokus på å prøve å holde seg rusfri. Ungdommen forklarte at på møtene så de også på leilighet, og snakket om dette. Ungdommen forklarte at han var ganske sikker på at han skulle klare seg selv:

«Det virket ikke som et problem, og jeg møtte ikke på noen særlige utfordringer heller, når jeg flyttet, men ikke med en gang ihvertfall.»

Her gir han et inntrykk av at det ikke var problemer til å begynne med, men at det oppstod utfordringer på et senere tidspunkt. Han forklarte at han tok kontakt med kollektivet når han hadde behov for det.

En annen ungdom svarte at han hadde både møter med skolen, AA-møter og møter hvor de gikk igjennom handlingsplanen. Han forklarte at han fikk mye hjelp i forbindelse med søknader til skole, men at det var han selv som ordnet seg lærlingplass. På møter vedrørende handlingsplanen forklarte han at de skrev ned alle målene de mente han trengte, og de målene han selv syns han trengte. Dette ble så evaluert på neste møte. På møtene kunne de spørre han om hvordan det gikk, og hvilke planer han hadde fremover. Et eksempel på et mål han hadde satt var å bli rusfri, et annet mål var å fullføre skolen. Han var selv delaktig i å utarbeide planene og hans syns det var nyttig å se fremgangen. Slik jeg oppfattet denne ungdommen, så hadde han klart alle målene de hadde satt underveis, og når alle målene var nådd, så kunne han gå videre til neste fase. Den neste fasen var at han kunne flytte til den avdelingen i byen hvor han kunne være mer selvstendig.

En annen husket ikke at de hadde hatt ansvarsgruppemøter, men beskrev at hun fikk hjelp av kollektivet til å finne måter hun kunne tjene penger for å betale ned rusgjeld. Eksempel på jobbtilbud hun fikk var å ta julevasken på kollektivet, eller hvis det var noe som skulle males. Jeg fikk inntrykk av at hun satte pris på både hjelp og tilbud om jobb, men også at noen støttet henne.

Det ble beskrevet tilfeldige treffpunkter på kollektivet og mer formelle møtevirksomhet, noen ganger med andre instanser. På møtene ble det blant annet diskutert ulike ting kollektivet kunne hjelpe til med. Noen av ungdommene ga eksempel på at de ansatte tilbød seg å være med på for eksempel visning. Ungdommene ga uttrykk for at de visste de hadde muligheten til å spørre om hjelp ved behov. En av ungdommen fortalte at han kunne spørre hvem som helst på kollektivet om å være med han på visning. Han forklarte at de kunne kjøre han, og at det var greit med en voksens mening. Den ansatte visste litt om f.eks. reglement og rømningsvei. Han beskrev videre at det var spennende å dra på visning. Han forklarte at man ikke alltid har lyst til å fortelle at du bor på rehabilitering, og at det er anledning til å si det er en søster, tante eller venn.

8.1.6 Kontakt med NAV

Fire av fem ungdommer hadde søkt på økonomisk støtte hos NAV og på intervju tidspunktet fikk dekket leilighet og livsopphold. Disse fire ungdommene hadde god kontakt med kollektivet som hjalp dem i prosessen, mens en opplevde litt vanskeligheter. Hun forklarte at kontaktpersonen på kollektivet ikke hadde *«så mye peiling på det der med NAV da.»* Hun lo når hun forklarte dette, som kan tyde på at det ikke var så dumt likevel, siden hun forklarte videre at hun endte opp å ordne det selv.

En av ungdommene forklarte at hun fant sin nåværende leilighet på Finn.no og at det var NAV som dekket denne. På spørsmål om hun fikk noe hjelp i forbindelse med søknader til NAV, svarte hun at hun ordnet det selv. Hun hadde også midler til å finansiere depositum selv, og hun fikk god hjelp og oppfølging fra sosialkontoret i kommunen.

8.1.7 Kontakt med familie

Ungdommene hadde ulik tilknytning til sin familie. Felles for alle ungdommene var at kollektivet hadde forsøkt å forbedre kontakten med familien. En ungdom forklarte at

kollektivet var raske med å etablere en dialog med familien, hvor de fikk tilbud om familiesamtaler. Ungdommen forklarte at han og hans mor hadde et godt forhold, og skjønte ikke først hvorfor de skulle snakke om problemer de ikke hadde. Videre reflekterer en:

«Eh, så begynte vi å snakke da, også har jeg jo sett nå i ettertid hvor mye det har hjulpet»

Han forklarte at samtalene med moren hadde vært veldig vellykket, og at kommunikasjonen deres var blitt bedre. Ungdommen forklarte også at kollektivet dekket utgiftene til reise og opphold, og sendte han og familien på hyttetur. De ansatte fra kollektivet kom dagen etterpå for å ha familiesamtaler. Samtalene hadde ikke hatt like god effekt med faren, og heller ikke samtalene med broren. Han sier:

«Vi er mennesker liksom, og når vi går igjennom ting hele veien liksom, og vi takler det på forskjellige måter, og veldig mange mennesker vet ikke hvordan man skal takle det på, så det var, drit kult tilbud ...».

Jeg fikk inntrykk av at familiesamtalene hadde vært nyttige med moren, men ikke like vellykket med faren og broren. Samtidig la ungdommen vekt på at det var bra han hadde fått tilbudet.

En annen ungdom forklarte at barnevernet fokuserte veldig mye på familie, det var derfor han havnet på et sted ikke langt fra der familien hans bodde. Han hadde god kontakt med familien både under og etter oppholdet. Han forklarte at han trodde kollektivet hadde familiehelg hver måned og sier: *«Ja, så det er veldig stort fokus på familie ...»*

En av informantene forklarte også at familie og kontakt med familie var et tema kollektivet tok opp, men at hun ikke hadde hatt mye kontakt med familien siden hun flyttet til dit. Hun forklarte at i begynnelsen fikk hun god hjelp av kollektivet som inviterte hennes mor og søster på besøk. Etter besøket ble det tydeligere for henne at det ikke var noe hun ønsket fremover, noe som kollektivet respekterte.

8.2 Flytting

I det følgende vil jeg kort presentere hva som var viktig for ungdommene under flytteprosessen, før jeg går over til å presentere betydningen av oppfølging etter at de hadde flyttet for seg selv.

8.2.1 Oppfølging under flytteprosessen.

Alle ungdommene hadde en del tanker om oppfølgingen de fikk under flyttingen. De forklarte at de hadde fått hjelp av kollektivet under flytting. Flere av ungdommene ga eksempler på hva kollektivet tilbydde og hjalp til med under flyttingen. Det var blant annet hjelp til å handle inn mat, leie henger, låne verktøy, flytte møbler, demontere eller montere møbler og vaske leiligheter. Et sitat fra en av ungdommene gir inntrykk av dette:

«de hjelper jo mye praktisk, det er jo også greit. At de hjelper deg med flytting, de hjelper deg hvis du vil på (møbelbutikk) en tur og kjøpe masse stort, så de er veldig sånn behjelpelige både praktisk og hvis du trenger noen støtte.»

Da jeg spurte en av ungdommene hva han ville gjort hvis han trengte hjelp til noe i forbindelse med flytting, svarte han følgende: *«da ringer jeg bare de på avdelingen»*.

En ungdom beskrev at han hadde kranglet med kollektivet, som endte med at han flyttet ut fra oppfølgingsleiligheten og inn til familien til kjæresten. Han nevnte også at de hadde blitt venner igjen da han holdt på å flytte. Jeg hadde inntrykk av at han ikke fikk hjelp av kollektivet på grunn av uenigheter, men at siden han ble venner med de raskt etterpå, ville han fremdeles spørre de om hjelp hvis det var noe.

En annen ungdom forklarte at han grudde seg til å flytte ut, men at han visste han kunne spise på kollektivet når som helst. Han ga utrykk for at det var fint å ha tilbudet, men at det var vanskelig å benytte seg av tilbudet når han ikke var elev lenger. Han begrunnet dette med at han følte han stjal. Kollektivet hadde derimot forklart han at dette behøvde han ikke å føle, siden de inviterte og at han var velkommen. Ungdommen mente det nok bare var i hodet hans.

To av ungdommene forklarte at de ansatte også ønsket at ungdommene skulle være på kollektivet de første helgene. En av dem forklarte:

«... når du først flytter da, så vil de at du skal være på institusjonen de første helgene da, fordi det er da man har mest rus sug da, eller at man drar ut på fest, eller driter seg ut på noe annet i tillegg da ...»

Flere av ungdommene ga inntrykk av at kollektivet dekket utgifter i forbindelse med flytting. En forklarte at kollektivet dekket flybillett til en kamerat så han kunne være med henne de første dagene hun hadde flyttet. Flere av ungdommene forklarte at de hadde fått økonomisk støtte også lenge etter at de hadde flyttet ut. En ungdom forklarte at han og moren fikk dekket transport til og fra kollektivet selv om han ikke hadde oppfølging. En annen forklarte at hun måtte i begravelse, og at kollektivet betalte flybilletten hennes:

«... En god venninne av meg døde ... så da betalte de faktisk flyreise opp til ... så jeg kunne dra i begravelse, så jeg vil si at jeg har fått ganske god oppfølging da».

8.3 Etter utflytting.

Under dette siste punktet vil jeg presentere hva som var viktig for ungdommen etter at de hadde flyttet ut i egen bolig. Jeg begynner med å presentere hva de sa i forbindelse med skole og jobb, kontakt med familie, kontakt med NAV og erfaring med rus. Deretter går jeg videre til hva som var viktig i forbindelse med oppfølging fra kollektivet, hjelp og støtte til tidligere ungdommer og kollektivets betydning til slutt.

8.3.1 Status skole og jobb

Fire av ungdommene gikk enten på skole, hadde jobb eller begge deler. Det var kun en av ungdommene som foreløpig ikke hadde jobb eller gikk på skole, men hun var i en prosess med NAV for å kartlegge hva hun kunne gjøre fremover. To av ungdommene gikk på skole med et tilrettelagt tilbud, slik at de hadde mulighet til å ta videregående. Den ene av de forklarte at det viktigste for henne ved å gå på skole, var å få mestringsfølelse. Hun hadde hatt angst tidligere, og ikke klart å gå inn døra til skolen. Det var som en drøm som kom i oppfyllelse fordi hun klarte å gå på skolen hver dag. Hun

forklarte at hun hadde laget en plan på hvordan hun skulle fullføre skolen, og hadde plan om å ta høyere utdanning etter videregående. Den andre ungdommen forklarte tilretteleggingen slik:

«... jeg har jo femmere og seksere i de aller fleste fag ... det er veldig greit, det er mer det der med å møte opp som er problemet, så jeg har over 50 % fravær i de fleste fag, tross karakterene, fordi jeg gjør det arbeidet hjemme ...»

Jeg tolker det slik at ungdommene som fikk tilrettelagt studiet sitt slik at de fikk mulighet til å oppnå en mestringsfølelse, også gir utslag i gode karakterer. Dersom de hadde blitt tvunget til å gå på vanlig skole som de tidligere har dårlig erfaring med, så hadde ikke utfallet nødvendigvis vært likedan.

8.3.2 Kontakt med familie etter utflytting

Alle de fem ungdommene jeg snakket med var over 18 år, og kunne velge selv om de ønsket hjelp eller ikke. De kunne derfor også valgt å flytte hjem, men alle ungdommen bodde fortsatt i nærheten av kollektivet. To av ungdommene hadde lite eller ingen kontakt med familien sin. Den ene ungdommen forklarte at hun fikk generelt lite støtte fra familien sin. Tre av ungdommene hadde god kontakt med familien sin. Den ene ungdommen forklarte at familien støttet henne ganske bra, samtidig som hun også trakk fram oppfølging fra andre instanser som viktig:

«... et ganske bra nettverk egentlig rundt meg, så jeg føler jeg får, jeg får det jeg trenger av støtte liksom, også er jeg mange ganger innom (institusjonen) ...»

En av ungdommene snakket om hvor tungt det til tider kunne være, særlig fordi hun ikke hadde familie og vennene i samme by som henne. Hun ga også uttrykk for at det er godt å ha kollektivet i nærheten fordi hun kunne: *«... snakke om problemet akkurat da, så hjelper det veldig ...»*

8.3.3 Hjelp og støtte fra NAV etter utflytting

Kun en av ungdommen var økonomisk uavhengig av andre. Han arbeidet og betalte alle regningene sine selv. De fire andre ungdommene fikk økonomisk støtte fra NAV. Flere av ungdommene beskrev at de opplevde det som vanskelig å søke støtte fra NAV. En forklarte at det var kronglete og at søknader kom på avveie. Slik jeg opplevde noen av ungdommene så var NAV vanskelig å forstå seg på, og at det hadde tatt litt tid før de fikk utbetaling. De som hadde erfart dette fikk hjelp av kollektivet mens de ventet på utbetalinger. En ungdom forklarte for eksempel at hun var velkommen til å spise på kollektivet. En annen ungdom forklarte:

«... det var forståelse for at nå har jeg ingen penger, så nå må jeg snylte litt på dere, og det var helt greit.»

En av ungdommene erfarte at når kollektivet hjalp henne med NAV, så tok NAV kontakt med dem istedenfor henne. Hun opplevde da at de ikke fikk kommunisert ordentlig, som endte opp med at det ble avslag på søknaden fordi søknaden var sendt til feil NAV kontor. Slik jeg oppfattet denne ungdommen, så ville det vært bedre om NAV kontaktet henne direkte siden det var hennes søknad. De ville da ha fått riktig informasjon som de kunne vurdere søknaden hennes på.

Flere av ungdommene forklarte at de håndterte økonomi godt selv, men at de hadde nettverk og instanser rundt seg de kunne spørre dersom de hadde behov for det. Noen av ungdommene nevnte at de kunne spørre kollektivet om hjelp, eller kontaktpersonen hos barneverntjenesten. En av ungdommene forklarte at han har tett oppfølging fra kontaktpersonen på det lokale sosialkontoret. Han forklarte at han har angst, og at det er veldig greit å ha noen med på for eksempel NAV-møter, til tannlegen og til butikken.

8.3.4 Erfaringer med rus etter utflytting

Alle de fem ungdommene hadde hatt et alvorlig rusproblem mens de bodde på kollektivet. Nedenfor vil jeg forklare hva ungdommene la vekt på i oppfølging i forbindelse med rus etter at de hadde flyttet ut. Når jeg spurte hva som var viktig for å holde seg rusfri, fokuserte alle på det at det er viktig å ha et nettverk rundt seg som var tilgjengelig ved behov. De fleste av ungdommene ville snakket med kollektivet dersom de hadde utfordringer. En ungdom forklarte at de ansatte på kollektivet var de voksenpersonene hun hadde i livet sitt. En annen beskrev at det var trygt å vite at hun hadde tilbudet å kontakte de fra kollektivet dersom hun hadde behov for det. Hun sier:

«... hvis jeg har vanskelige perioder, hvis jeg har mye rus sug for eksempel, så vet jeg at jeg bare kan spørre om å få sove der, og det får jeg jo.»

En annen ungdom forklarte at han ville kontakte kollektivet dersom han hadde lyst å ruse seg igjen, fordi de ansatte der var ekspertene. Dersom han hadde kjærlighetssorg, ville han ha kontaktet familien sin. Flere av ungdommene forklarte at de hadde tilbudet om å sove på kollektivet om de hadde det vanskelig, og at de hadde benyttet seg av det også.

8.3.5 Oppfølging fra institusjonen etter utflytting

Alle ungdommene beskrev at de har hatt kontakt med kollektivet etter at de hadde flyttet for seg selv. Alle har beskrevet ulike erfaringer med hjelp, støtte eller sosiale sammenkomster med kollektivet. Ungdommene forklarte at de ringte til hverandre, både ansatte og ungdommene imellom. De dro på besøk, ble invitert på besøk og var med på ulike arrangementer. Jeg vil i det følgende legge vekt på hvordan ungdommen opplevde oppfølging etter at de flyttet ut fra kollektivet. Jeg vil begynne å presentere hva de legger i 20% oppfølging og deretter hvordan de snakker om ulike typer oppfølging.

Et konkret tiltak som alle ungdommen snakket om var 20 % oppfølging. De skilte mellom 100% elev og 20% oppfølging. Som 100% elev så hadde de full plass på kollektivet. Slik jeg oppfattet 20%, var dette et ettervernstilbud fra kollektivet som ungdommene fikk tilbud om etter at de hadde flyttet ut. Fire av ungdommene jeg snakket med hadde på et eller flere tidspunkt hatt 20% oppfølging, kortere eller lengre perioder, etter at de hadde flyttet ut. De ga uttrykk for at denne formen for oppfølging var noe de ønsket og satte pris

på. Bare en av ungdommene takket nei til tilbudet om 20% oppfølging og begrunnet det med blant annet følgende:

«... de ville egentlig at jeg skulle bli 20 % prosent elev, og det er sånn at du får litt ekstra hjelp ... men jeg så ikke vits med det ...»

Han forklarte at med 20% oppfølging så måtte han møte opp på mandagsmøte, men det hadde han ikke tid til, da han jobbet hele tiden. Han begrunnet det også med at han ville *«leve litt for meg selv»*. Det betyr at alle ungdommene fikk tilbudet og kunne velge selv om de ønsket videre hjelp eller ikke.

En av de andre ungdommene forklarte at barnevernet trakk vedtak om oppfølging på grunn av et valg han tok som barneverntjenesten var uenig i. Han beskrev at han involverte advokat som sendte klage til barneverntjenesten. Han ga uttrykk for at han ikke fikk hjelp fra kollektivet, og at han opplevde dette vanskelig: *«... jeg følte at jeg stod ganske alene da»*.

Han forklarte derimot at han skjønnte hvorfor kollektivet ikke kunne støtte hans avgjørelse, men han ga også uttrykk for at han var takknemlig for at han fikk oppfølging av dem da han kom tilbake. Han forklarte at det var snakk om at de skulle ha jevnlig møte eller kontakt som aldri skjedde, men trodde det var på grunn av at han var så mye på kollektivet i utgangspunktet. Han forklarte at han tok mye initiativ selv. Både fordi når han var i området så var det naturlig å stikke innom, og fordi *«det var det jeg likte å gjøre liksom»*. Det kan tyde på at ungdommen hadde behov og ønske om oppfølging av kollektivet, men at det ikke var enkelt å få det til siden han måtte få hjelp av en advokat. Det kan også virke som om han hadde en forventning om mer kontakt, eller oftere møter med kollektivet. Men samtidig som han reflekterte over dette, så mente han at det kunne være fordi han var så ofte på besøk der.

To av ungdommene som bodde i oppfølgingsleilighet forklarte at de hadde oppfølgingsamtale med kollektivet en gang i uken og at de ble invitert av de ansatte til ulike aktiviteter. En av de forklarte at hun egentlig hadde lyst til å flytte vekk *«herfra»* og bo for seg selv. Hun reflekterte samtidig videre at hun visste det var en risiko for at det kunne gå galt, som det hadde gjort flere ganger før, og da ville hun igjen komme i en

vanskelig situasjon. Jeg tolket henne slik at det var vanskelig å ha så tett kontakt med ansatte som kom hver uke, men at hun likevel så på det som en trygghet at de støttet henne ved å komme regelmessig på besøk.

Den andre ungdommen i oppfølgingsleilighet forklarte dette på spørsmål om hva slags oppfølging hun hadde etter at hun hadde flyttet for seg selv:

«Hva skal jeg si ... oppfølging, oppfølging. Jeg ser ikke på det som oppfølging sånn egentlig ...»

Hun så ikke på det som oppfølging, men forklarte om en del aktiviteter som hun ble invitert med på som lunsj, yoga, julemarked og kino som hun forklarte at kollektivet dekket for ungdommen. Etter at hun hadde oppsummert det hun kunne være med på, sa hun: «... så det er jo ganske mye kontakt med dem». Det kan tyde på at denne ungdommen ikke så på dette som oppfølging, men brukte heller kontakt for å beskrive hva det innebar å ha denne tilknytning til kollektivet.

Alle ungdommene ga uttrykk for ulike oppfølging med både positive og negative erfaringer. Felles for alle fem ungdommene var at de fortalte om kontakt med kollektivet og de ansatte, selv om det hadde flyttet ut og ikke hadde vedtak på oppfølging. Denne kontakten ga de uttrykk for at var viktig for dem, at det var en trygghet å vite at de kunne ta kontakt med de ansatte dersom de hadde behov for det. De ga flere eksempler på hva kollektivet gjorde for å vise at de brydde seg. Når de trengte en plass å bo fordi de hadde det vanskelig, ga de eksempler på at de kunne bo på kollektivet en stund. Alle ungdommene forklarte også at de hadde privatnummeret til de ansatte. En ungdom forklarte følgende:

«... jeg får privatnumrene til alle på (kollektivet), de skjuler ikke det ... så du kan ringe på fri og når som helst, de trenger ikke å være på jobb for å du ringe de ... så det er også gull verdt på en måte ...»

Det var litt usikkert når ungdommene snakket om oppfølging, og hva slags oppfølging de snakket om. De beskrev både vedtak på oppfølging og at de mottok hjelp og støtte på bakgrunn av det. Samtidig beskrev de at kollektivet stilte opp selv om de ikke hadde

vedtak. Det var noen ganger vanskelig å skille hva som var hva. Ungdommene ga ulike eksempler på oppfølging med vedtak, men jeg hadde inntrykk av at kontakten etter at de hadde sluttet med vedtak var mest betydningsfullt for dem. Slik jeg tolket deres bruk av begrepet oppfølging handlet det om hvordan kollektivet ønsket å bevare de gode relasjonene og fordi de oppriktig brydde seg og var glad i hverandre. En ungdom setter ord på dette slik:

«... jeg har ikke egentlig sett for meg at jeg har hatt noe som helst oppfølging ... det har ikke vært noen ting ... men det som overasker meg mest er ... jeg hører det jo nå at oppfølgingen er faktisk mest etter ... når de ikke får betalt for det. Det er der jeg har trengt det, og det er i hvert fall der jeg har fått det.»

Denne ungdommen sa noe her som jeg hadde inntrykk av var noe som representerte alle ungdommene jeg snakket med. De verdsatte høyt at kollektivet var der for dem selv om de ikke måtte det, men fordi de ønsket det. Ungdommen sa at det også var da han trengte det mest, og det kan tyde på at det ikke er enkelt å skulle stå på egne bein etter et opphold. Det er et behov for noen som stiller opp dersom man trenger det.

To ungdommer hadde erfaringer på kollektivet som de var mindre fornøyd med, men ga samtidig et inntrykk av at de ønsket mer kontakt med dem. Den ene forklarte at han hadde hatt det tøft og vanskelig. Ungdommen forklarte at han hadde fått tilbudet om oppfølgingsamtale, men slik jeg forstod ham, så ønsket han at kollektivet skulle invitere ham på et møte for å snakke om hans opplevelser. Han forklarte også at det som hadde betydd veldig mye for han, var om kollektivet tok kontakt med han oftere etter at han flyttet ut:

«... Det er liksom det samme som at hvis du alltid ringer moren din liksom ... det hadde vært koselig og blitt husket på, å bli ringt til ...»

Jeg opplever at dette var veldig viktig for ungdommen. Det var tidlig i intervjuet han tok dette opp, under et spørsmål som egentlig handlet om noe annet. Da han hadde sagt det han ville om dette temaet, sa han: *«nå kan du spørre litt»*. Jeg tolker at dette var et viktig budskap for han. Han kom tilbake til temaet flere ganger senere i intervjuet. Han fortalte om god kontakt og oppfølging av kollektivet, men at han ønsket mer initiativ og konkrete

invitasjoner fra dem. Han forklarte at han hadde blitt kjempeglad om de ringte og inviterte han på middag, men at han ikke ville de skulle si «kom opp en dag». Ungdommen ønsket at det skulle presiseres hvilken dag han kunne komme. Han forklarer:

«... Ikke bare legg det på meg da ... det er litt sånn overfladisk ting å si syns jeg, bare sånn å slenge det rett tilbake ...»

Ungdommen sa at han ønsket at kollektivet skulle ta kontakt med han. Jeg tolket det sånn at han har et ønske om kontakt og at de skal ta initiativ. Slik jeg forstår han så kommer han innom, men han føler ikke han kan komme på middag før han får en ordentlig invitasjon hvor dag og tidspunkt er avtalt på forhånd.

En annen ungdom som hadde klart å bli rusfri, fått seg jobb, og blitt selvstendig, savnet også støtte fra kollektivet. Han savnet at kollektivet hadde tro på at han klarte seg på egen hånd. I det neste avsnitt vil jeg beskrive mer hva ungdommen sa om hjelp og støtte til ungdommer som hadde bodd på kollektivet, men flyttet ut.

8.3.6 Hjelp og støtte til tidligere ungdommer

Alle informantene mine ga eksempler på hvordan kollektivet stilte opp for tidligere ungdommer. Flere forklarte hvordan de reiste rundt i landet for å besøke tidligere elever. En ga eksempel på at de hadde oppfølgingssamtale med dem. En annen forklarte at de ble invitert på kafé. Denne ungdommen hadde ennå ikke hatt oppfølgingssamtale, men gledet seg til den, sa han og lo. Da jeg spurte ungdommene hvor lenge de kunne forvente å få oppfølging av kollektivet, svarte en ungdom at kollektivet hjelper fortsatt folk som bodde der for mange år siden. Hun forklarte at det ikke var lenge siden en tidligere ungdom ringte og trengte hjelp med et flyttelass. En av de ansatte dro for å hjelpe henne med det hele kvelden, og begrunnet det med at:

«.. det er sånn institusjon er da. Det er ganske spesielt, men det er ikke første gang heller da ... de sier jo selv at institusjonen jobber med å liksom skape livslange ... relasjoner da ... har man bodd her, så vil man alltid være en del av nettverket da ...»

Slik jeg oppfattet henne så bevarer kollektivet kontakten med ungdommene etter at de har flyttet ut, selv om de ikke har noe formelt oppfølgingsansvar for dem. Hun beskriver at de ønsker å skape livslange relasjoner, og at de som har bodd på kollektivet alltid vil være en del av dette nettverket. Slik jeg forstår dette i sammenheng med det de andre ungdommene sa, vil det si at alle kan ta kontakt og komme på besøk når de vil. Uansett hvor lenge det var siden de hadde bodd der. Hun forklarte videre at hun kunne lure på hvordan det gikk med tidligere elever, og kunne spørre de ansatte om en oppdatering, så fikk hun det. Hun begrunnet det med «*det er jo folk, folk du har brydd deg om da.*» Hun ga også uttrykk for at det var viktig for henne at hun visste at det var noen som også kom til å tenke på henne når hun var blitt voksen.

En ungdom fortalte at det var en trygghet å vite at det er noen som stilte opp dersom man har behov for det. Han ga et eksempel på en tidligere utflyttet ungdom som var på kjøret, som kollektivet forsøkte å hjelpe ved å ta han med på hyttetur. Selv om han dro tilbake til rusmiljøet, så forsøker de å hjelpe han:

«... har de tid til det liksom? Selvfølgelig, de bryr seg jo om personen, de vet hvem han er og, kommer aldri til å glemme han. Så ja, vi vet på en måte at (institusjon) virkelig bryr seg ...»

Alle ungdommene ga uttrykk for at de også var på besøk ved jevne mellomrom og at de ville fortsette å ha kontakt med andre ungdommer og de ansatte fremover. En av ungdommene uttrykte dette:

«... jeg kommer nok til å ha like god kontakt med dem. Jeg har ikke like mye kontakt med (institusjonen) nå, men jeg har kontakt med enkelte ... Jeg var veldig mye mer innom på besøk før, nå er jeg mer innom her innimellom.»

Slik jeg oppfattet ungdommene så beskrev de alle et varmt og åpent kollektiv som ønsket å beholde kontakten med alle tidligere ungdommer. En sier:

«det føles jo ut som å ha en familie her ... fordi en familie stiller opp når det trengs liksom. Og hvis du virkelig trenger det så stiller de opp ihvertfall liksom ...»

Alle ungdommene forklarte de også ble invitert på ferier og høstfest. Flere nevnte juleferie på fjellet og sommerferie ved sjøen. De beskrev at tidligere ungdom som ikke hadde oppfølging også var invitert. En ungdom forklarte dette:

«Jeg ser at det kommer folk fra 80-tallet, eller 89 liksom på høstfesten ... som har bodd der da liksom fordi (institusjonen) er åpent for alle eller tidligere elever kan ta med familien liksom, og de gjør gjerne det. (...) Jeg og mamma (ble) invitert på familie helg ...»

8.3.7 Kollektivets betydning for ungdommen

Det som har vært gjennomgående i alle kapitlene, er at kollektivet har vært særlig betydningsfull for denne gruppen ungdommer for at de har klart seg godt i livet i egen bolig. De beskrev god hjelp og støtte både under oppholdet, når de skulle flytte, og lenge etter at de har flyttet ut. Jeg spurte mot slutten av intervjuet hva kollektivet hadde betydd for ungdommene. En svarte følgende:

«... Jeg pleier å si at de er min sånn second family fordi ... jeg følte at når jeg har vært hos dem og sånn, så har vi hatt en sånn connection som har blitt på en måte, mer en sånn gigantisk familie, enn en institusjon ... det er på en måte som et hjem føler jeg ...»

Hun forklarte at hun alltid kommer hjem fra besøk på kollektivet og har hatt det veldig hyggelig. Hun fortalte at de kunne bare sitte der, slappe av, se på film eller *«hva som helst.»* Hun kunne være *«110%»* seg selv med ungdom og de ansatte på kollektivet.

En av ungdommene forklarte at han ikke visste hvor han hadde vært i dag om han ikke hadde vært på kollektivet:

«Fordi de har egentlig reddet livet mitt. Jeg vet ikke, jeg aner ikke hvor jeg hadde vært hvis jeg ikke hadde gått på (kollektivet). Da hadde det sikkert vært noe skikkelig gale liksom. Så ja, jeg bare takker de for å stå her nå, og har gjort den jobben jeg har, og de har hjulpet meg, og de har vært der for meg, og ja, det er egentlig derfor.»

Jeg spør en annen ungdom om det har vært viktig for han at kollektivet har hjulpet han med ting som gjør at han kan bo alene. Han svarte:

«Ja ja, jeg er veldig veldig glad, og setter stor pris for at jeg har fått den hjelpen, og trengte den hjelpen, men jeg så ikke det da liksom. Men jeg er veldig fornøyd, og veldig glad for at jeg har fått den hjelpen.»

En annen sier:

«Det er jo relasjonene du bygger på (kollektivet) det er det som er viktig ... fordi da har du noen du alltid kan støtte deg på i etterkant ...»

8.4 Oppsummering

Jeg har nå redegjort for funnene fra intervjuene og vil videre oppsummere det viktigste. Alle de fem informantene hadde bodd på ulike institusjoner, både innen akutt, rus og psykiatri. De beskrev positive og negative erfaringer. Et viktig funn var at alle fem hadde opplevd at kollektivet hadde vært særlig betydningsfullt for dem, og at den fortsatt i dag var en viktig del av livene deres. Et annet sentralt funn var at ungdommen assosierte oppfølging med å forberede dem på å klare seg selv. Denne prosessen startet allerede da de flyttet inn i kollektivet med å lære seg regler samt innarbeide rutiner. Ungdommene vektla også at kollektivet hadde vært særlig betydningsfullt for dem i etterkant, fordi oppfølging ikke hadde blitt avsluttet etter at de har flyttet ut. De fikk hjelp og støtte så lenge de hadde behov for det. Ungdommene benyttet seg ikke nødvendigvis hyppig av tilbudet, men de vektla at det var trygt og godt å vite at de hadde muligheten.

9 Drøfting

Jeg vil i det følgende diskutere funn mot teorien jeg har presentert tidligere. Jeg vil ikke referere til teori, da jeg har gjort det i teorikapitlet. Jeg vil også her ta utgangspunkt i den tredelte prosessen om at oppfølging handler om det som skjer av forberedelser før ungdommen flytter ut, hva som skjer under flytting, og oppfølging når de unge har flyttet ut i selvstendig tilværelse. Det vil imidlertid ikke presenteres i en tilsvarende tredeling som i teorikapitlet og i presentasjon av funn, da elementene er mer overlappende i diskusjonen og derfor diskuteres mer sammenfattet.

9.1 Å gjøre ungdommen i stand til å klare seg selv

Begrepet oppfølging gir inntrykk av at det er behov for hjelp og innsats etter et institusjonsopphold. Begrepet sier derimot lite om hva de ansatte skal gjøre for å sette barn og unge i stand til dette, eller hva som forventes av dem. Ungdommene i mine intervjuer gir oss verdifull innsikt i hvordan de opplevde oppfølging av kollektivet og de la særlig vekt på hvordan de ansatte var der for dem og støttet dem.

Når barn og unge bor på institusjon blir det en offentlig oppgave å ruste dem til å klare seg i voksenlivet. Institusjonen overtar da oppdrager og sosialiseringsansvaret som ellers ligger på foreldrene. De unge på institusjon har vanligvis også spesielle utfordringer som gjør at det kan være spesielt krevende for dem å klare seg selv. De fem ungdommene jeg snakket med hadde hatt omfattende rusproblemer. Flere av dem hadde i tillegg utfordringer som psykiske vansker. De var heller ikke i utgangspunktet enige i å bli plassert på kollektivet. Et viktig funn i min studie er at alle de fem ungdommene i ettertid er takknemlig for hvordan kollektivet har bidratt til å gjøre dem i stand til å klare seg selv nå som de bor i egen bolig. Ungdommene beskrev hvordan kollektivet fokuserte på dagligdagse gjøremål, regler og rutiner gjennom hele oppholdet, for å forberede dem på å senere kunne klare seg selv. Dette samsvarer med hvordan Storø, som er beskrevet i teoridelen, presenterer de tre fasene gjennom hele institusjonsoppholdet. Dette skal sikre at ungdommer er mer rustet til å møte det selvstendige livet i samfunnet.

Ungdommene forklarte at de lærte seg å samhandle med hverandre gjennom ulike gjøremål, praktiske ferdigheter, å følge regler og ved å lære seg å gjenta rutiner. Et eksempel kan være at dersom det er forventet at man rydder opp etter seg etter hvert

eneste måltid, så blir det etterhvert en vane. Ungdommene forklarte at det var veldig strengt til å begynne med. At de ikke fikk gå ut uten en voksen, eller at de ikke fikk hjemreise. Etterhvert som ungdommene mestret mer, fikk de gradvis mer frihet til å klare seg selv og påvirke hverdagen sin. Det kan se ut som ungdommen ble gitt mulighet til å medvirke i større grad etter hvert som de innordnet seg reglene og mestret mer av det som var forventet av dem. Dette kan forstås i lys av tidligere nevnte sosialiseringprosesser. Kollektivet belønnet ønsket atferd med mer frihet, mens uønsket atferd ble møtt med restriksjoner. Ut fra det ungdommene forteller virker det som om kollektivet har vært opptatt av å forsterke de positive egenskapene ungdommene har lært gjennom oppholdet, slik at de etter hvert skal klare seg på egenhånd. Jo mer de fikk til, jo mer frihet ble de også gitt. På den andre siden var det en ungdom som oppfattet den økende graden av frihet mer som en avvisning. Her kan man påpeke viktigheten av å finne riktig balanse for den enkelte ungdom mellom frihet, selvstendighet og støtte.

At kollektivet til dels har hatt strenge regler kan forstås som en type sanksjonering eller straff. Man kan særlig se for seg at ungdommene kan oppleve det slik, da de er plassert der på tvang og i utgangspunktet har et ønske om å ruse seg. På den andre siden kan man si det ligger mye omsorg i slike rammer. Målet for plasseringer er at ungdommene skal bli rusfrie, slik at de kan komme seg videre å få et godt liv. Siden ungdommene var plassert på tvang, ønsket de ikke å være der i utgangspunktet. Det var derfor stor fare for at de ville stikke av eller ruse seg. Å kontrollere at dette ikke skjer kan ses på som kontroll, men også som en nødvendig beskyttelse. Denne kontrollen er noe ungdommene selv vektlegger som nødvendig og verdifullt i retrospekt.

Ungdommene fortalte også om at de fikk tett kontakt med de ansatte gjennom mange samtaler, diskusjoner og refleksjoner ved at de var såpass isolert sammen. I dialog og diskusjoner vil ungdommen få anledning til å gjøre opp sine egne meninger, samtidig som de ansatte vil ha stor påvirkningskraft. Det vil derfor være viktig at miljøarbeidere er bevist sin maktposisjon og definisjonsmakt. Her er det en balansegang mellom å gi gode råd og ikke invadere individet. Velmenende kommentarer og tilbakemeldinger kan påvirke relasjonen til allerede sårbare barn og unge. Ungdommene i denne studien snakket imidlertid varmt om slike samtaler, og ga uttrykk for at det hadde gitt dem nye tanker og rom for læring. Kollektiver kan dermed forstås som gode arenaer for å gjøre

ungdommen i stand til å reflektere over egne valg. Ungdommene blir mer i stand til å klare seg selv når kontrollen og rammene fra institusjonslivet opphører.

9.2 Viktigheten av relasjoner, omsorg og kjærlighet

For at barn og unge skal ha det bra og utvikle seg har de behov for omsorgsfulle og trygge rammer. Dette gjelder generelt, men blir spesielt viktig for barn og unge på institusjon. Dette er en gruppe som har opplevd vansker i livet og som ofte sitter med ulike utfordringer. Som nevnt i teorikapitlet er de ofte mer sårbare. For å sikre at de trives og får en god utvikling ved et institusjonsopphold, vil det derfor være viktig med gode relasjoner preget av omsorg og kjærlighet.

Kollektivets organisering med medlever-turnusen ble av ungdommene i denne studien betraktet som positivt. Det at de ansatte jobbet og bodde på kollektivet, gjorde at ungdommene opplevde det som enklere å ta kontakt med ansatte. De opplevde også en større kontinuitet. En av ungdommene sammenlignet kollektivet med en annen institusjon hvor det var nye folk på jobb hver dag. Her var det vanskelig å bli kjent med de ansatte. En annen av ungdommene forklarte at på en tidligere institusjon var det mange ansatte å forholde seg til fordi det alltid kom nye folk på jobb hver dag, og det var vanskelig å bli kjent med dem. Ungdommene trakk frem som en positiv verdi at de ansatte ved kollektivet også bodde der. Det kan tyde på at det å ha et stabilt personale skapte en større trygghet for ungdommene og la forholdene til rette for gode relasjoner. En tradisjonell turnusordning fører ofte til en rekke vaktskifter. En uheldig konsekvens kan for eksempel være at en viktig samtale ikke blir fulgt opp.

For sårbar ungdom som kanskje strever med brutte relasjoner fra tidligere, vil en medlever-turnus kunne være av stor verdi. På den andre siden kan man stille spørsmål ved hvorvidt slike rammer skaper for store krav til omsorgsgiveren? Jeg tenker at kollektivenes utforming danner grunnlag for mer «hjemlige» opplevelser og varige relasjoner for ungdommene. Samtidig kreves det mye av de ansatte ved at de skal oppholde seg på kollektivet over så lang tid, og stå i hjelperollen 24 timer i døgnet. Det er nok ikke et arbeid som passer for alle. Dette er en type arbeidsform hvor ansettelsesprosess og veiledning underveis vil være viktig for å sikre at det ikke oppstår uheldige situasjoner.

Funnene i min studie viser at ungdommene ble møtt med masse omsorg og kjærlighet av de ansatte. Dette i form av å bli lyttet til, få nærhet, en klem eller annerkjennelse. Resultatet var at ungdommene opplevde at de ansatte virkelig brydde seg om dem. En av ungdommene mente at ansatte bør tilby nærhet også til ungdom som avviser dette, fordi man etter hvert vil ønske å ta imot. En annen ungdom forklarte at det var viktig å først bli kjent, vise at man brydde seg, og deretter skape en tillit til hverandre. Flere av ungdommene ga uttrykk for at de i starten ikke ønsket nærhet eller klem av de ansatte, men at dette gradvis hadde endret seg. Ungdommene forklarte at det var viktig at de ansatte viste dem at de virkelig brydde seg om dem. En ungdom forklarte at det var institusjoner som ikke tillot de ansatte å holde rundt ungdommene, og ikke ha nærkontakt. Hun forklarte at hun synes det var skremmende at ansatte kunne avvise ungdommer på den måten.

Ungdommene i denne studien beskrev en nærhet til de ansatte og betraktet dem som sin familie. Når de beskrev sine opplevelser og hvordan de ansatte hjalp og støttet dem, kan det minne om et foreldre-barn-forhold, der foreldre stiller opp for sine barn. Det å yte omsorg er en viktig og sentral oppgave for miljøarbeidere på institusjoner, men det er vanskelig å gi en oppskrift på hva som vil fungere som gode omsorgshandlinger. Omsorg og kjærlighet kan oppleves og erfares ulikt. Kjærlighet skapes gjennom en opplevelse av aksept, annerkjennelse og selvtillit, som bidrar til positiv utvikling hos barn og unge. Med tanke på at kjærlighet er trukket inn i formålsparagrafen i barnevernsloven har det vært vurdert at dette er et viktig begrep som skal brukes i forbindelse med trygghet og forståelse i arbeidet med barn og unge. Det kan likevel være at barn og unge på institusjon ikke har behov for eller ønske om å bli møtt med kjærlighet. Funnene fra denne studien indikerer at det har vært godt for disse ungdommene å bli møtt med mye fysisk nærhet og anerkjennelse. Det er imidlertid viktig å ta med seg at dette ikke nødvendigvis passer like godt for alle ungdommer og at sliques grenser også må aksepteres.

9.3 Hjelp til å komme ut av rusmisbruk

Alle informantene forklarte at fokus på å bli rusfri var en stor del av behandlingene deres. Det varierte på ungdommene hvor lang tid det tok for dem å bli rusfrie, og flere fortalte at de hadde hatt en eller flere tilbakefall. En ungdom forklarte at det tok ham nesten to år

å innse at han hadde et problem med rus. Men da klarte han endelig å bli rusfri. Alle ungdommene fortalte hvor betydningsfullt det var å ha noen rundt seg som støttet dem når de hadde det vanskelig, som heiet og plukket dem opp når de feilet. Mennesker som virkelig brydde seg, og som de har tillit til.

Flere av ungdommene forklarte at det var den prosessen med å bli rusfri som kollektivet fokuserte mest på. Ungdommene lærte mye om rus og hvordan rus begrenser mulighetene deres for å komme seg videre i livet. Refleksjoner med de ansatte innebar blant annet å få innsikt i fordelene med å forstå det miljøet de tidligere var tilknyttet, og finne et nytt rusfritt nettverk. En av ungdommene la vekt på at de ansatte kunne gjenta hvor farlig rus var, men at det var ungdommen som selv måtte innse dette og bestemme seg for å gjøre noe med det.

En av ungdommene i intervjuene forklarte at hun mente hovedgrunnen til at hun hadde klart seg i det selvstendige livet, var at kollektivet ikke hadde gitt henne negative sanksjoner hver gang hun feilet. Hun beskrev at istedenfor å kaste henne ut, ga de ansatte det hun trengte, som var omsorg og støtte. Det var viktig for henne at hun opplevde at de støttet henne, istedenfor å være imot henne.

Det kan oppstå problematiske sider ved institusjonsplassering, som institusjonalisering og etablering av ugunstig nettverk. Man kan også kritisere kollektiver for å minne for lite om rammene i samfunnet for øvrig. Samtidig kan man også se for seg at mange ungdommer kan nyttiggjøre seg et institusjonstilbud. Fordelene ved å bo på institusjoner er blant annet at ansatte kan ha større toleranse ovenfor avvikende atferd, og at det er flere voksne som kan dele på å håndtere utfordrende situasjoner. Ungdommene i denne studien beskriver at de har fått god hjelp til å bryte ut av rusavhengighet. Det har for flere av dem tatt tid, men de ansatte har hatt tro på dem og støttet dem underveis i prosessen.

Et rusfritt nettverk er også viktig for å kunne lykkes. For å få seg et nytt nettverk, er det viktig at ungdommen blir kjent med nye positive relasjoner. Ved å delta på ulike samfunnsarenaer, vil det være anledning til å skape nye sunne rusfrie relasjoner. Å følge et utdanningsløp kan, for eksempel, være en arena for å utvikle nytt nettverk. På skole vil man gjerne bli kjent med jevnaldrende. Det kan være vanskelig for ungdom å komme seg i jobb, men gjennom en utdanning vil mulighetene være større, og det er en ny arena å

bli kjent med andre, og delta i et felleskap. Ved å kjenne på tilhørighet slik ungdommene beskrev på kollektivet, vil det også være større sjanser for at de klarer å stå imot fristelser vedrørende rus. Samtidig vet vi, som tidligere nevnt i oppgaven, at ungdommer med barnevernsbakgrunn strever mer med å gjennomføre skolegang enn jevnaldrende. Selv om skolen kan bidra som et positivt miljø, er det også en risiko for at dette blir en ny arena hvor ungdommen mislykkes, eller kommer i kontakt med andre ungdommer som har tilsvarende utfordringer. Slike faktorer vil ikke nødvendigvis legge til rette for at skolen blir en positiv arena for endring og utvikling hos ungdommen, men kan snarere føre til det motsatte. Derfor tenker jeg at det vil det være viktig i en slik prosess at ungdommene også får oppfølging underveis i utdanningsforløpet, for å støtte dem til positive erfaringer og nettverk.

9.4 Møter, kontakt med NAV og hjelp til å finne bolig

I følge Bufetats standardisert forløp ved opphold og utflytting fra institusjon, er samarbeid med andre instanser vektlagt som viktig. Samtlige ungdommer forklarte hvordan kollektivet hadde jevnlig møter for å planlegge hva som skulle bidra til at ungdommen skulle bli mer selvstendig og klare seg mer på egen hånd. De var selv delaktige i utformingen av målene, og visste hva som var forventet av dem før de kunne flytte videre til neste avdeling og få mer frihet. Ulike mål ble utarbeidet og evaluert, kontakt med nettverk og familie ble drøftet, kontakt med skole og så videre. Dette er i tråd med retningslinjene om at det skal utarbeides en plan for fremtiden i god tid før ungdommen blir myndig. Ungdommene gikk igjennom de ulike fasene, som kan vurderes som ulike selvstendighets nivåer. Etterhvert som de mestret mer selv, og klarte seg mer på egen hånd så fikk de også muligheten til å få mer frihet til å klare enda mer selv. Til slutt var de klare til å prøve seg på egen hånd, men med tett oppfølging og kontakt med kollektivet og de ansatte de kjente godt.

En ungdom fortalte at man på møtene forsøkte å hjelpe ham til å reflektere rundt hva man skulle tenke på når man bor i leilighet for seg selv. Han fortalte at han slet veldig med søvn på den tiden, og at han derfor måtte lære seg å stå opp og mestre det på egen hånd. Disse møtene kan forstås som mer formelle stopp-punkter i behandlingen. Som vi tidligere har sett viser ungdommene til flere uformelle samtaler som har vært viktige for dem. Møtene kan forstås som en arena hvor slike uformelle samtaler kan oppsummeres i

mer konkrete mål for den enkelte ungdom. Her blir også forventinger og krav mer tydeliggjort og man kan få en oversikt over andre samarbeidspartneres rolle videre i forløpet. At ungdommene selv deltar på disse møtene er naturlig i et medvirkningsperspektiv, men kan også forstås som viktig i et selvstendigjøringsperspektiv. De må selv «eie» sine utfordringer og skaffe seg oversikt over hva de må løse i tiden fremover. Dette er en viktig trening også for voksenlivet som skal komme etter utflytting og kan slik ses som en del av sosialiseringprosessen.

På spørsmål om de fikk hjelp til å søke støtte hos NAV svarte ungdommene litt ulikt. En ungdom hadde tatt utdanning, hadde fast jobb, og klarte seg uten støtte fra NAV. De fire andre hadde på intervjuetidspunktet søkt økonomisk støtte og fikk dekket leilighet og livsopphold. Noen av ungdommene beskrev vanskeligheter med å søke om støtte. Flere hadde fått god hjelp og støtte fra kollektivet, mens andre måtte finne ut av dette selv.

Ved utflytting fortalte noen av ungdommene at de hadde funnet leilighet selv, og at de dro på visning alene. Andre hadde fått mer hjelp. De beskrev også at kollektivet hadde bidratt med praktisk hjelp til vask, flytting av møbler og lignende. Ungdommene i studien la liten vekt på at overgangen til selvstendig tilværelse opplevdes særlig problematisk. Med tanke på hvordan ungdommene beskrev at kollektivet og de ansatte forberedte dem på å bli ansvarlige selvstendige individ, kan det virke som at ungdommene i denne studien har vært godt forberedt når dagen for flytting kom.

Både under møter, kontakt med NAV og andre relevante samarbeidspartnere og i oppgaven med å finne seg bolig, kan det være en balansegang å vurdere hvor mye hjelp ungdommen skal få. Hva skal de få til selv og hva skal de få hjelp til? Det er viktig at de selv får medvirke og prøve seg på egen hånd. Samtidig gir ungdommene uttrykk for et behov for støtte i denne prosessen. De beskriver at det er verdifullt å få prøve seg selv, men at det er en trygghet å vite at de kan få hjelp fra kollektivet om de trenger det.

9.5 Kontakt med familie

Felles for alle ungdommene var at kollektivet hadde forsøkt å forbedre kontakten med familien. Ungdommene hadde i utgangspunktet forskjellig grad av kontakt med sine familier. Ungdommene rapporterte om forskjellige resultater av dette. For noen hadde det

vært vellykket, for andre ikke. En av informantene forklarte også at familie og kontakt med familie, var et tema kollektivet tok opp. Men hun hadde hatt lite kontakt med familien tidligere, og ved intervjuet ingen kontakt med familien. At kollektivet hadde fokus på dette kan ses på som et arbeid som ble gjort underveis i oppholdet for å sikre mer støtte og nettverk for ungdommen etter utflytting. Til tross for at det for noen av ungdommene hadde vært nyttig, er et tydelig funn i studien at ungdommene oppfatter kollektivet som den med tydeligst støtte og oppdragerfunksjon. Kollektivet ble beskrevet som en familie, med en lojalitet til ungdommen som de kan stole på. Dette kan tyde på at de ansatte underveis har klart å etablere trygghet og tillit hos ungdommene gjennom positive og støttende relasjoner. Barn og unge som har vært plassert på institusjon har ofte et sårbart nettverk, som gjør at det kan være vanskelig for dem å flytte hjem etter et institusjonsopphold. For mine informanter hadde de hatt store rusproblemer, og nettverket var for mange av dem fortsatt preget av rus, som gjør det mer utfordrende å flytte tilbake dit på grunn av fare for tilbakefall. Mine informanter skulle ikke forberedes på tilbakeføring til familie og nettverk, men de skulle gjøres i stand til å klare seg på egen hånd i egen bolig. Likevel fortalte ungdommene at kollektivet var opptatt av å gjenoppta kontakt med familie og nettverk før utflytting. Dette kan tyde på at kollektivet anså familiære relasjoner som viktig, noe om også er vektlagt som grunnleggende i lovgiving og retningslinjer. Flere av ungdommene derimot, vektla kollektivet som en verdifull familie, fremfor sin egen biologiske familie. Dette er interessant og kan tolkes på ulike måter. En måte å forstå det på er at ungdommene i utgangspunktet kommer fra utfordrende familieforhold som har ført til plassering utenfor hjemmet. De har gått fra sviktende relasjoner til å bli møtt av trygge voksne som har sett dem og hjulpet dem og gitt dem omsorg. Det at de velger å fremheve kollektivet som deres familie er ikke så uforståelig i et perspektiv hvor man anser viktige relasjoner som betydningsfulle, uavhengig av biologiske bånd eller ei. Det er de som har vært støttende tilstede, som har vært stabile og trygge for dem som defineres inn i begrepet familie av ungdommen selv.

9.6 Kollektivets støtte og betydning – også etter utflytting

Det varierte i hvor lang tid ungdommene brukte på prosessen med å bli rusfrie og selvstendige. De fleste av ungdommene i min studie forklarte at de bodde flere år på kollektivet og avdelingene tilknyttet den. Også etter at de var blitt 18 år, fordi de ønsket det selv. Ungdommene kan ha ulike behov som gjør at behovet for oppfølging kan variere.

Mange av ungdommene i denne studien hadde behov for å bo ved kollektivet i flere år, og uttrykker fortsatt et behov for å ha kontakt med dem etter utflytting.

Gjennom Bufetats standardiserte forløp vil kartlegging og tilpasset opplegg for ungdom sikre at institusjoner tidlig i prosessen har oppmerksomheten rettet mot overgangen til selvstendig liv etter et institusjons opphold. Dette kan føre til at overgangen blir vellykket og ettervernet oppleves som godt. Samtidig peker ungdommene i denne studien på at det kan være behov for oppfølging i mange år etter utflytting. Ungdommene i studien vektlegger at det er viktig for dem å få beholde kontakt med kollektivet. De ønsker et tilbud hvor de har noen å snakke med, kan be om hjelp, komme på middag til, eller å få komme «hjem» på besøk.

Et særlig viktig poeng de trekker frem er at kollektivet ga dem muligheten til å flytte tilbake for kortere eller lengre perioder fordi de ønsket det, og fordi de trengte det. Denne muligheten skapte stor trygghet for ungdommen. Målsettingen med ettervern er at ungdom som har vært under barneverntjenesten sin omsorg skal få oppfølging i en vanskelig overgangsfase til en selvstendig voksertilværelse. Når vi vet at barn og unge med erfaring fra institusjonsplassering har hatt det tøft og de har større risiko for å få utfordringer senere i livet, bør denne overgangen være sikret på en god måte. Ungdommene vektla at kollektivet var tilgjengelig for dem etter utflytting, som en viktig trygghet. Et slikt tilbud finner man ikke ved alle institusjoner i Norge. Dette kan medføre at ungdommer får ulik hjelp og opplevelse av det å skulle flytte for seg selv.

Det er viktig at ungdom etter utflytting vet hvor de kan henvende seg dersom de trenger hjelp. Ungdom som flytter ut fra sine foreldre har til tross for en selvstendig tilværelse, ofte behov for hjelp og støtte. De er unge voksne og kan kjenne behov for å komme hjem, få middag, eller å be om hjelp til forskjellige ting. For ungdommene i denne studien var foreldrene deres mindre tilgjengelig for en slik funksjon, og kollektivet fikk derfor en viktig rolle. Alle ungdommene i studien fortalte at de hadde god kontakt med de ansatte, og at de jevnlig ringte dem. Selv om loven foreløpig setter en del begrensinger, og organisatoriske forhold ved institusjoner kan vanskeliggjøre ungdommers mulighet for å komme tilbake ved behov, har ungdommene i denne studien fått en slik mulighet av kollektivet. Fortellingene deres gir innblikk i hvordan de får hjelp, støtte, og kan kontakte kollektivet flere år etter at de avsluttet tiltak med oppfølging. Det er en stor verdi å vite

at man har noen å be om hjelp. Og for barnevernsbarn kan det være ekstra viktig at de har tilgang til noen de kjenner og er trygg på. Ungdommene i min studie hadde ofte kontakt med kollektivet og de ansatte. De vektla at det viktigste ikke var hvor ofte eller hvor mye kontakt det var, men at tilbudet var der om de hadde behov for det.

Som leseren sikkert har lagt merke til i presentasjon av funn, så var det færre beskrivelser av flytte fasen enn forberedelse fasen og oppfølgings fasen. Ungdommene hadde mye å fortelle om før og etter, men mindre om under selve flyttingen. Det kan vurderes at ungdommene mente det var av større betydning hva de ansatte gjorde for dem i forberedelser og i etterkant. Jeg tenker samtidig at det kan handle om at selve flyttingen ofte skjer i løpet av et par dager og handler mye om praktisk hjelp, mens forberedelser og oppfølging i etterkant er individuelt, men varer gjerne over flere måneder. For ungdommen i min studie begynte forberedelsene da de flyttet inn og varte for mange over flere år. Det kan tyde på at det ble tatt individuelle vurderinger i samråd med ungdommen på når de var klar til å flytte for seg selv. Selv om enkelte i min studie ikke så på oppfølging som ettervern, men heller som kontakt med betydningsfulle mennesker som de var gjensidig var glad i, så la de vekt på at de satte pris på muligheten å ta kontakt med dem og komme tilbake til institusjonen når de hadde behov for det. Jevnaldrende ungdom kan reise hjem til sine foreldre når kjæresten slår opp, et slikt tilbud finnes ikke for alle ungdommer i barnevernet. Når ungdommer ikke har foreldre som kan stille opp kan man stille spørsmålet om det offentlige i større grad burde ta ansvar for ungdommene. Det tar tid å bli voksen og mange har behov for hjelp også i etterkant av en utflytting. Ungdommene i denne studien kommuniserer behovet for livslange relasjoner, med en trygghet om at noen er der om man skulle trenge det.

9.7 Konklusjon

Ungdommene i min studie var plassert på institusjon på grunn av store rusproblemer, og kan ut ifra deres historie beskrives som en gruppe med sårbare ungdommer. Ved en fantastisk egeninnsats og oppfølging fra kollektivet, har de klart seg veldig bra med å bli rusfrie, ta utdanning, og lever i dag selvstendige liv i egen bolig.

Barn og unge er forskjellige og vil ha ulike behov. Ungdommene i denne studien understreker imidlertid betydningen av kontinuitet, trygge rammer og omsorg i et institusjonsopphold som har styrket dem på veien til et selvstendig voksenliv.

Det er ingen tvil om at historien til disse ungdommene gir en positiv beskrivelse av hvordan et kollektiv kan føles som en gigantisk familie som gir masse omsorg og kjærlighet til ungdommene som bor der. Også for de som ønsker det etter utflytting. Funnene i denne masteroppgaven viser at ettervern er viktig og at barn og unge bør få tilbud om tilrettelagt oppfølging av et profesjonelt nettverk de har tillit til. Ungdommene vektla at man må få mulighet til å feile og få tillit, i relasjon til trygge og ærlige sosialarbeidere. Etter plasseringer er det viktig at de allerede eksisterende relasjonene får fortsette. Ungdommene ønsket å ha muligheten til å ringe, ta en hyggelig kaffekopp eller snakke med noen når ting ble vanskelig.

Ettervern begrenses i loven i dag til 23 år, og det diskuteres mulig heving til 25 år. Man kan stille spørsmål om det i det hele tatt skal være en aldersgrense for hjelp og støtte til tidligere barn og unge som fortsatt trenger hjelp i voksenlivet. Hadde det vært mulig å tilrettelegge for at tidligere institusjonsbarn, også i voksen alder kunne fått slik støtte?

Jeg mener at det kan være klokt, og samfunnsøkonomisk preventivt, å ta mer ansvar for unge voksne i en sårbar overgang til et selvstendig voksenliv. Ved å yte noe mer innsats i denne sårbare perioden, kan det være at man hadde forebygget videre sosiale problemer som kan forplante seg inn i voksenlivet. Selv om det vil kreves ekstra tid og økonomiske resurser i en periode, er det ikke sikkert dette vil være ulønnsomt i et lengre perspektiv. Man vil da forhåpentligvis ha satt ungdommene bedre i stand til å leve selvstendige voksenliv. Det som uansett vil være av en betydelig verdi er den menneskelige dimensjonen, ved at sårbare ungdommer mottar uvurderlig støtte og hjelp, slik at de ikke opplever å stå alene i starten av egne liv. I motsetning til jevnaldrende som har familier de kan støtte seg på, mangler ofte ungdommer som flytter fra institusjon et slikt tilbud. Jeg mener det offentlige da burde ta et større ansvar for å gi mulighet til kontakt og støtte for unge voksne, også i årene etter utflytting fra institusjon. Skal vi lytte til ungdommene i denne oppgaven, vektlegges et slikt tilbud som en svært verdifullt i overgangen til et selvstendig liv.

9.8 Studiens implikasjoner for praksisfeltet

Ettervern av ungdom etter endt institusjonsopphold har vært kritisert for å være mangelfullt, og det har også vært et felt som har hatt mindre forskningsfokus. Denne oppgaven er et bidrag inn med kunnskap om hvordan fem ungdommer har opplevd støtte til utflytting og oppfølging etter utflytting fra institusjon. Funnene fra denne studien viser at det er noe varierende erfaringer ungdommene har med hvilken oppfølging de har hatt under oppholdet, og ved utflytting. Til tross for variasjoner i materialet, er hovedfunnet likevel at kollektivet har hatt og fortsatt har en viktig rolle i å ruste dem til å leve selvstendige liv.

Ungdommenes erfaringer er et bidrag til kunnskap, men siden studiens omfang er begrenset, kan man videre undersøke om disse opplevelsene også gir gjenklang hos andre ungdommer med tilsvarende erfaringer.

At Bufetat har laget et standardisert forløp for ungdommers medvirkning under og ved utflytting fra institusjon er verdifullt. Da denne standardiseringen er relativt ny, vet vi mindre om hvilke implikasjoner det har fått i praksis. Dette er et felt som det også kunne være interessant å vite mer om gjennom videre forskning på feltet.

10 Referanseliste

- Adley, N., & Kina, V. J. (2017). Getting behind the closed door of care leavers: understanding the roles of emotional support for young people leaving care. *Child & Family Social Work*(22), 97-105.
- Backe-Hansen, E. (2018). *Ettervern: Barnevernets siste mulighet til å hjelpe - en kunnskapsoppsummering*. Oslo: Fellesorganisasjonen (FO).
- Backe-Hansen, E., Løvgren, M., Neumann, C. B., & Storø, J. (2017). *God omsorg i barnevernsinstitusjoner*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Barne- og familiedepartementet. (2018, 28. juni). *Endringer i barnevernloven fra 1. juli*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/endringer-i-barnevernloven-fra-1.-juli/id2606170/>
- Barne- og familiedepartementet. (2018, 21. desember). Vil heve aldersgrensa for rett til ettervern i barnevernet til 25 år. Hentet mai 2019 fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/vil-heve-aldersgrensa-for-rett-til-ettervern-i-barnevernet-til-25-ar/id2623543/>
- Barne- og familiedepartementet. (2019, 6. februar). Tiltak i barnevernet for ungdom over 18 år. Hentet mai 2019 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/familie-og-barn/barnevern/tiltak-i-barnevernet-for-ungdom-over-18-/id670234/>
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartemente. (2011). *Rundskriv om tiltak etter barnevernloven for ungdom over 18 år*. (Rundskriv Q-13/2011). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/bld/rundskriv/2011/rundskriv-om-tiltak-etter-barneloven-for/id651092/>
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2017a, 13. september). Jobb aktivt med medvirkning. Hentet fra

https://www.bufdir.no/Barnevern/Fagstotte/Barnevernsinstitusjoner/konfliktfylte_situasjoner/Generelle_anbefalinger_for_trygghet_sikkerhet_og_forebygging_a_v_uonskede_hendelser/Rutiner_for_medvirkning/

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2017b, august 15). Inntak til institusjon jf. bvl §§ 4-24 og 4-26. Hentet fra

https://www.bufdir.no/Barnevern/Inntak/Inntak_til_institusjon/Inntak_til_institusjon_jf_bvl__4_24_og_4_26/

Barne-, ungdoms- og familieetaten. (u.d.). Endringsarbeid for ungdom i omsorgsinstitusjon. Hentet 13 mai 2019 fra

https://www.bufdir.no/Global/Endringsarbeid_for_ungdom_i_omsorgsinstitusjon_Standardisert_forlop_styrker_kartlegging Brukermedvirkning_og_samarbeid.pdf

Barnevernloven. (1992). Lov om barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>

Bendiksen, L. R., & Haugli, T. (2018). *Sentrale emner i barneretten* (3 utg.). Oslo: Universitetsforlaget.

Boddy, J., Lausten, M., Backe-Hansen, E., & Gundersen, T. (2019). *Understanding the lives of care-experienced young people in Denmark, England and Norway: A cross-national documentary review*. København: VIVE - Viden til Velfærd.

Dalland, O. (2000). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.

De nasjonale forskningsetiske komiteene. (2016). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. Oslo: NESH.

Eide, T., & Eide, H. (2004). *Kommunikasjon i praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

- Fellesorganisasjonen. (2018, 21. august). Ville du anbefalt ungdommen din å flytte ut og klare seg selv fra 18-årsdagen? Hentet fra <https://www.fo.no/nyhetsarkiv/ville-du-anbefalt-ungdommen-din-a-flytte-ut-og-klare-seg-selv-fra-18-arsdagen-article1006-28.html>
- Fossum, S., Babaii, A., & Handegård, B. H. (2018). *Behandling av utagerende ungdommer på barnevernsinstitusjoner 2 år etter inntak: Evaluering av behandlingsmodellen MultifunC*. Tromsø: UiT Norges arktiske universitet.
- Gamst, K. T. (2011). *Profesjonelle barnesamtaler: Å ta barn på alvor*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Glynn, N., & Mayock, P. (2019). "I've changed so much within a year": care leavers' perspectives on the aftercare planning process. *Child Care in Practice* (25), 79-98.
- Halvorsen, T. (2012). *Miljøarbeid i institusjoner for utsatte unge*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Langballe, Å. (2011). *Den dialogiske barnesamtalen: Hvordan snakke med barn om sensitive temaer*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS)
- Liamputtong, P. (2007). *Researching the Vulnerable*. Thousand Oaks: Sage.
- Lone, A. (2010). Collectives: A Norwegian success story in residential care for drug addicts based on a social pedagogical approach. *European Journal of Social Education*(18), 60-72.
- Mathiesen, R. (2008). *Sosialpedagogisk perspektiv på individ og fellesskap*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Norsk senter for forskningsdata. (2019). Personverntjenester. Hentet 18 mars 2019 fra <https://nsd.no/personvernombud/hjelp/index.html>
- Odland, A. M. (2018, 1. oktober). – Gi barnevernsbarn rett til oppfølging etter 18-årsdagen, krever barneombudet. *FriFagbevegelse*. Hentet fra <https://frifagbevegelse.no/nyheter/-gi-barnevernsbarn-rett-til-oppfolging-etter-18arsdagen-krever-barneombudet-6.158.579155.8f6eb15813>
- Olsvold, N., Neumann, C.E.B., & Thagaard, T. (2016). Omsorg som sosialt fenomen, forskningsfelt og velferdstjeneste. I N. Olsvold, C.E.B. Neumann, & T. Thagaard (Red.), *Omsorgsarbeidets sosiologi* (ss. 11-30). Bergen: Fagbokforlaget.
- Oterholm, I. (2018, 6. mars). Stortinget må gi rett til ettervern. *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/kultur/stortinget-ma-gi-rett-til-ettervern/69579592>
- Ravndal, E. (2007, 1. januar). Evaluering av behandlingskollektiver i rusomsorgen: Har de fortsatt en plass i dagens rusbehandling? *Psykologitidsskriftet*. Hentet fra <https://psykologitidsskriftet.no/fagartikkel/2007/01/evaluering-av-behandlingskollektiver-i-rusomsorgen-har-de-fortsatt-en-plass-i>
- Rød, S. (2018, 19. desember). Unge i barnevernet får rett til ettervern fram til 25-årsdagen, lover statsministeren. *Fontene*. Hentet fra <https://fontene.no/nyheter/unge-i-barnevernet-far-rett-til-ettervern-fram-til-25arsdagen-lover-statsministeren-6.47.602242.279e0fdb4>
- Skårderud, F., & Sommerfeldt, B. (2013). *Miljøterapi*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Storø, J. (2001). *På begge sider av atten*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Storø, J. (2005). *Å gå over brennende bruer: En kvalitativ studie av barneverningdommers overgang til en selvstendig tilværelse* (Hovedoppgave). Høgskolen i Oslo, Oslo
- Storø, J. (2012). *Ettervern og overgang for ungdom i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Storø, J. (2015). From Superintendence to Transition and Self-determination. Historic View on Policies and Practice towards Norwegian Care-leavers. *Practice - Social Work in Action*, (27:1), 5-20.
- Storø, J. (2016). Omsorg i barnevernet. I N. Olsvold, C.E.B. Neumann, & T. Thagaard (Red), *Omsorgsarbeidets sosiologi* (ss. 161-186). Bergen: Fagbokforlaget.
- Storø, J. (2017). Which transition concept is useful for describing the process of young people leaving state care? A reflection on research and language. *European Journal of Social Work*(20:5), 770-781.
- Storø, J. (2018). To manage on one's own after leaving care. *Nordic Social Work Research*(8:1), 104-115.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode* (4. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Thomassen, M. (2006). *Vitenskap, kunnskap og praksis. Innføring i vitenskapsfilosofi for helse- og sosialfag*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Thornquist, E. (2015). *Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori: For helsefag*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Thrana, H. M. (2018). Kjærlighet. Et gammelt begrep i framtidens barnevern. I T. A. Ask, & S. B. Eide (Red.), *Barnevernets begreper: I bevegelse* (ss. 215-232). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Toresen, G., & Steinrem, I. (2018). *Barnas barnevern*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vedlegg

A - Informasjonsskriv

Vil du delta i forskningsprosjektet:

«Suksesshistorier om oppfølging etter institusjonsopphold?»

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å finne ut hvilken betydning oppfølging etter institusjonsopphold har hatt for unge voksne som har flyttet fra institusjon. I dette skrivet gir jeg deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål:

Jeg heter Lina Ryder Hauge og studerer master i sosialt arbeid og sosialpedagogikk på Universitetet i Stavanger. Jeg skal skrive masteroppgaven min om oppfølging etter institusjonsopphold, også kalt ettervern. Jeg ønsker at fokuset i oppgaven er gode erfaringer unge voksne har med denne oppfølging. Jeg ønsker å finne ut av hva de som jobber i det offentlige hjelpeapparatet kan gjøre mer av i arbeidet med unge voksne og den oppfølgingen de trenger i overgang fra institusjon til et selvstendig liv.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Stavanger er ansvarlig for prosjektet. Jeg får veiledning fra Arvid Lone som jobber på Universitetet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg ønsker å snakke med 6-8 unge voksne om deres erfaringer rundt oppfølging etter institusjonsopphold. Jeg ønsker i den forbindelse å få frem positive opplevelser, men det vil selvfølgelig være anledning til å dele negative erfaringer også. De unge som får tilbud om å være med har til felles at de er mellom 18-30 år, at de har bodd på en eller flere barneverninstitusjoner, at de har flyttet ut og fått oppfølging. Jeg har kontaktet en leder for flere institusjoner som har sendt ut informasjon til ungdom tilknyttet dem.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du deltar på et intervju med meg. Dette vil ca. vare 1-1,5 time. Spørsmålene vil være hvordan du opplevde oppfølging i forbindelse med å flytte fra institusjonen til en selvstendig tilværelse. Spørsmålene vil fokusere på hvordan denne oppfølgingen var før, under og etter utflytting. Jeg vil bruke båndopptaker, og jeg vil i etterkant skrive ned intervjuet ordrett.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst, frem til oppgaven er ferdig skrevet, trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg. Ansatte på institusjonen vil ikke få innsikt i hva den enkelte har sagt.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Jeg vil bare bruke opplysningene om deg til formålene som står beskrevet i dette skrivet. Det er kun meg og min veileder som vil ha tilgang til personopplysninger. Opplysningene blir behandlet konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Ingen andre enn meg og de som har rekruttert deg vil vite hvem som deltar i prosjektet. Navn og kontaktinformasjon vil jeg erstatte med en kode som lagres og er innelåst adskilt fra øvrige data. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Utskriften vil bli anonymisert, og din identitet vil ikke fremgå.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 31.mai 2019. Jeg vil da slette alle notater fra intervjuene.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke. På oppdrag fra Universitetet i Stavanger har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- *Universitetet i Stavanger* ved min veileder Arvid Lone på epost (arvid.lone@uis.no) eller telefon: 51 83 41 99
- Student Lina Ryder Hauge på epost (959447@uis.no) eller telefon: 98011933
- Vårt personvernombud: Kjetil Dalseth på epost (personvernombud@uis.no)
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personvernombudet@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Student:

Lina Ryder Hauge

Prosjektansvarlig:

Universitetet i Stavanger ved Arvid Lone

B - Samtykkeerklæring

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet suksesshistorier om oppfølging etter institusjonsopphold, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

å delta i *intervju*.

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. *31.mai 2019*.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

C - Intervjuguide

Jeg skal i intervjuene mine fokusere på suksesshistorier ved overgang fra en institusjonsplassering til selvstendig tilværelse. Først vil jeg vite litt om ungdommen selv, før jeg spør dem om hva som skjedde før, under og etter utflyttingen. Tilslutt vil jeg spørre om hvordan ungdommen har det nå, og hva deres fremtidsplaner er. Jeg vil avslutte intervjuet med å spørre hvordan det var for de å være med i intervjuet.

Tema i intervjuet:

Bakgrunn:

- Kjønn?
- Alder?
- Hvilken type institusjon har du vært på?
- Hvor gammel var du når du kom til institusjonen?
- Hvor lenge varte institusjonsoppholdet?
- Hvor gammel var du flyttet for deg selv?

Før utflytting:

- Hvem snakket med deg først om å flytte for deg selv?
- Hvordan var forberedelsene til å flytte ut?
- Begynte prosessen tidlig nok?
- Fikk du være med på avgjørelser som ble tatt?
- Var det organisert møter?
- Var det organisert Individuell plan?
- Var familie og nettverk involvert i prosessen?
- Hvilken betydning hadde de ansatte på institusjonen?
- Hvilken betydning hadde kontaktperson i barnevernet?
- Er det noe jeg ikke har spurt om, som du vil ta opp?

Under utflytting:

- Hvilken bolig flyttet du inn i?
- Flyttet du alene eller sammen med noen?
- Hvem hjalp deg med å skaffe boligen?
- Hvem hjalp deg med møbler

- Hvem hjalp med det økonomiske?
- Hvordan skjedde utflyttingen?
- Var det en planlagt flytting?
- Hvordan var det for deg å tenke på å bo alene utenfor institusjonen?
- Hvor mye kontakt hadde du med institusjonen under utflyttingen?
- Hva kunne vært gjort annerledes?
- Er det noe jeg ikke har spurt om under dette punktet?

Etter utflytting:

- Hvordan skjedde oppfølgingen?
- Var det en god oppfølging?
- Hvordan stilte institusjonen opp for deg etter utflytting?
- Hvem hadde ansvaret for oppfølgingen?
- Hva trengte du oppfølging på?
- Skole? Arbeid?
- Nettverk? Familie? Venner?
- Økonomi? Bolig?
- Fritid? Aktiviteter?
- Har dere kontakt enda?
- Hvor stor betydning har det for deg?
- Dersom du ikke hadde fått oppfølging, hvordan hadde det vært for deg?
- Hvor lenge har du bodd for deg selv?
- Hvor er du i livet nå?
- Fremtidsplaner?
- Hva vil du beskrive som god oppfølging etter institusjonsopphold?

D - NSD sin vurdering

Prosjekttittel:

Suksesshistorier om oppfølging etter institusjonsopphold.

Referansenummer:

989931

Registrert:

08.11.2018 av Lina Ryder Hauge - lr.hauge@stud.uis.no

Behandlingsansvarlig institusjon:

Universitetet i Stavanger / Det samfunnsvitenskapelige fakultet / Institutt for sosialfag

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat):

Arvid Lone, arvid.lone@uis.no, tlf: 51834199

Type prosjekt:

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student:

Lina Ryder Hauge, linaryder@me.com, tlf: 98011933

Prosjektperiode:

01.08.2018 - 01.06.2019

Status:

21.01.2019 – Vurdert

Vurdering:

21.01.2019 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen vil være i samsvar med personvernlovgivningen, så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet 21.01.2019 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD ENDRINGER:

Dersom behandlingen av personopplysninger endrer seg, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. På våre nettsider informerer vi om hvilke endringer som må meldes. Vent på svar før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET:

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om helseforhold og alminnelige personopplysninger frem til 01.06.2019.

LOVLIG GRUNNLAG:

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og art. 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a), jf. art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2). Vi forutsetter at det legges til informasjon om at prosjektansvarlig (veileder) også vil ha tilgang til personopplysninger i informasjonsskrivet, jf. avkrysning i meldeskjema for hvem som skal ha tilgang til personopplysninger.

PERSONVERNPRINSIPPER:

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen: - om lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen - formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye

uforenlige formål - dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet - lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER:

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20). NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13. Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER:

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32). For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon. **OPPFØLGING AV PROSJEKTET** NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet. Lykke til med prosjektet!
Kontaktperson hos NSD: Lise Aasen Haveraaen Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17